

**EN SAMMENLIGNENDE FREMSTILLING AV
VIRKNINGENE AV EN CIVIL RETTSKRAFTIG DOM OG
ET FORVALTNINGSVEDTAK.**

Kandidatnr: 266

Veileder: Sunniva Christina Bragdø

Leveringsfrist: 25. april 2003

Til sammen 16036 ord

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	PRESENTASJON AV PROBLEMSTILLING	1
1.2	SENTRALE BEGREPER OG DEFINISJONER	1
1.2.1	BEGREPET RETTSKRAFTSLIGNENDE VIRKNINGER	1
1.2.2	DEFINISJON AV ENKELTVEDTAK	1
1.2.3	DEFINISJON AV DOM.	5
1.3	AVGRENSNINGER	7
1.4	HENSYNENE BAK RETTSKRAFT OG RETTSKRAFTSLIGNENDE VIRKNINGER	10
1.4.1	HENSYNENE BAK RETTSKRAFT I SIVILE DOMMER	10
1.4.2	HENSYNENE BAK RETTSKRAFTSLIGNENDE VIRKNINGER AV ENKELTVEDTAK	11
1.5	KORT HISTORIKK BAK RETTSKRAFT FOR SIVILE DOMMER	11
1.6	FORSKJELLEN MELLOM DOMSTOLER OG FORVALTNING	12
<u>2</u>	<u>RETTSKILDEBILDET OG JURIDISK METODE</u>	<u>15</u>
<u>3</u>	<u>NÅR ER EN AVGJØRELSE ENDELIG?</u>	<u>17</u>
3.1	NÅR ER EN DOM ENDELIG?	17
3.2	NÅR ER ET ENKELTVEDTAK ENDELIG?	18
3.3	HENSYNENE BAK ANKE- OG KLAGEFRISTENE	22
3.4	SAMMENLIGNING	23
<u>4</u>	<u>HVEM ER BUNDET AV EN AVGJØRELSE?</u>	<u>24</u>
4.1	HVEM ER EN DOM BINDENDE FOR?	24
4.1.1	HOVEDREGEL	24
4.1.2	UNNTAK	28
4.2	HVEM ER ENKELTVEDTAK BINDENDE FOR?	30
4.2.1	HOVEDREGEL	30

4.3	SAMMENLIGNING	34
5	<u>HVILKE BETYDNING HAR EN AVGJØRELSE FOR SENERE SAKER?</u>	35
5.1	HVILKE KONSEKVENSER SKAL DOMMEN TILLEGGES I SENERE SAKER?	35
5.2	HVILKE VIRKNINGER HAR ET ENKELTVEDTAK FOR SENERE SAKER?	37
5.3	SAMMENLIGNING	39
6	<u>HVA ER BINDENDE AVGJORT?</u>	39
6.1	HVA ER BINDENDE AVGJORT I DOMMEN?	39
6.2	HVA KNYTTER RETTSKRAFTSVIRKNINGEN SEG TIL?	40
6.3	HVA ER BESTEMT OM DET RETTSFORHOLD SOM ER ENDELIG AVGJORT?	46
6.3.1	ALMINNELIGE REGLER OM TOLKNINGEN AV DOMMER	46
6.4	HVA ER BINDENDE AVGJORT I ET ENKELTVEDTAK?	47
6.5	SAMMENLIGNING.	47
7	<u>AVSLUTTENDE BEMERKNINGER</u>	48
8	<u>LITTERATURLISTE</u>	49

1 Innledning

1.1 Presentasjon av problemstilling

I denne fremstillingen vil hovedvekten ligge på rettskraftsvirkningene av sivile dommer og rettskraftslignende virkninger av enkeltvedtak.

Fremstillingen vil ta for seg virkningene *etter* at en dom eller et vedtak er fattet. En sammenlignende fremstilling vil bidra til å klargjøre hvorfor rettskraftsbegrepet, med unntak av noen få bestemmelser i noen spesiallover, ikke forekommer i forvaltningsretten. Jeg vil redegjøre om enkeltvedtak har rettskraftslignende virkninger, og i tilfelle hvilke. Jeg vil også vise hvor de største forskjellene mellom virkningene av en rettskraftig sivil dom og et enkeltvedtak er, og begrunnelsen for forskjellen.

1.2 Sentrale begreper og definisjoner

1.2.1 Begrepet rettskraftslignende virkninger

Rettskraft er et begrep som brukes i domstolsprosessen. Rettskraft innebærer at det som i dommen er avgjort om det krav som var tvistegjenstand i saken, for fremtiden er bindende mellom sakens parter.¹ Bestemmelse om rettskraft er inntatt i tvml.² § 163.

Siden man ikke opererer med begrepet "rettskraft" innenfor forvaltningsretten, vil jeg videre i fremstillingen ikke holde meg så strengt til den sivilprosessuelle terminologien.

1.2.2 Definisjon av enkeltvedtak

Forvaltningslovens³ definisjon på enkeltvedtak finnes i § 2. Her er enkeltvedtak definert trinnvis ved at vi i § 2, første ledd, litra a har en definisjon av vedtak generelt, og i litra b av enkeltvedtak. Man må derfor sammenholde litra a og b for å få den fulle

¹ Se Michelsen, Sivilprosess s. 245.

² Tvistemålsloven (lov av 13. august 1915 nr. 6)

³ Forvaltningsloven (lov av 10. februar 1967)

definisjonen på enkeltvedtak. Først må det tas stilling om hva som er et vedtak. Fvl. § 2, første ledd, litra a definerer vedtak som *”en avgjørelse som treffes under utøving av offentlig myndighet og som generelt eller konkret er bestemmende for rettigheter eller plikter til private personer (enkeltpersoner eller andre private rettssubjekter)”*.

Det første vilkåret i § 2 er kravet om at det må foreligge en *avgjørelse*.⁴ Dette innebærer en avgrensning i to retninger. Først innebærer det en avgrensning mot meningsutsagn som ikke innebærer noen avgjørelse, men som er råd, veiledning, uttalelser, innstillinger og forslag. Avgjørelsen må være bestemmende for rettigheter og plikter. Avgjørelsen må ta sikte på å etablere eller endre normer.⁵ Med dette menes avgjørelser av betydning for handlefriheten som påbud, forbud, fritakelse og tillatelser og regler som gir noen et krav på andre. Men det går også på regulering av kompetansen til å pådra seg eller pålegge andre forpliktelser og kvalifiseringer,⁶ som for eksempel tildeling av sertifikater, diplomer, beviser m.m. som gir rett til å utøve en bestemt virksomhet eller å bruke en bestemt tittel eller betegnelse. Den som har fått en trygdeytelse eller frihet til å drive med næringsvirksomhet fordi han har fått bevilling til det, har en ”rettighet” i forvaltningslovens forstand.⁷

For det annet innebærer ordlyden en avgrensning mot rent faktiske handlinger. Forvaltningen handler i tillegg til å bestemme. Noen forvaltningsorgan er utpreget handlende, for eksempel politi, tollvesen og brannvesen. Når brannmannskapene rykker ut og slukker en brann, er dette en faktisk handling og faller utenfor begrepet *”avgjørelse”*.⁸ Imidlertid kan det tenkes at de også treffer tiltak som retter seg mot for eksempel retten til ferdsel rundt brannstedet. Dette vil gå under definisjonen vedtak.⁹ Faktiske handlinger kan få betydning for rettsstillingen til de som berøres, for eksempel når barnevernet med politiets hjelp avhenter et barn som det er tatt omsorgen for. Det som skiller en faktisk handling fra en forvaltningsavgjørelse, er at en faktisk handling

⁴ Se fvl. § 2, litra a.

⁵ Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 351.

⁶ Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 357.

⁷ Se Echoff/Smith, Forvaltningsrett s. 462.

⁸ Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 352.

⁹ Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 352.

utføres for å etablere eller endre en *faktisk* tilstand, mens en forvaltningsavgjørelse etablerer eller endrer en *rettslig* tilstand.¹⁰ Ofte vil en forvaltningsavgjørelse gå forut for en faktisk handling. Det endelige målet med avgjørelsen kan være å påvirke faktiske forhold. Hvis forvaltningsavgjørelsen ikke følges opp frivillig, kan det være nødvendig for forvaltningen å følge den opp med faktisk håndhevelse.

Neste vilkår er at rettighetene og pliktene skal tilkomme ”*private personer (enkelpersoner og andre private rettssubjekter)*”.¹¹ Av forarbeidene og § 2, siste ledd er det rettighetenes art som har betydning, altså om det går på den type rettigheter og plikter private typisk kan inneha, eller om det går på offentligrettslige rettigheter og plikter.¹² Fvl. § 2, siste ledd har imidlertid et unntak ved å slå fast at et forvaltningsorgan kan likestilles med privat rettssubjekt. Kravet er at organet må ha ”*samme interesse eller stilling i saken som private parter kan ha.*” Dette betyr at hvis det er snakk om rettigheter og plikter som private typisk kan ha, for eksempel en byggetillatelse, er det rettigheter og plikter for private personer i lovens forstand. Annerledes blir det hvis saken gjelder instruks innad i forvaltningen til tjenestemennene. Dette faller utenfor definisjonen av vedtak.¹³ Dermed faller hele egenforvaltningen med instruks og organisatoriske bestemmelser utenfor. Imidlertid skal visse typer av interne avgjørelser som angår personer i kraft av å være offentlige tjenestemenn være enkeltvedtak.¹⁴ Dette er positivt oppregnet i fvl. § 2, andre ledd og gjelder ansettelse, oppsigelse, suspensjon avskjed eller forflytning av offentlig tjenestemann. Oppregningen er uttømmende. Det er de mest avgjørende og inngripende avgjørelsene som omhandler tjenestemannen som person, som skal regnes som enkeltvedtak.

Avgjørelsen må treffes ”*under utøving av offentlig myndighet.*”¹⁵ Det offentlige driver mange former for virksomhet; myndighetsutøvelse, service, næring osv. Kun

¹⁰ Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 353.

¹¹ Jfr. fvl. § 2, litra a.

¹² Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 360.

¹³ Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 360.

¹⁴ Jfr. fvl § 2, andre ledd.

¹⁵ Jfr. fvl. § 2, litra a.

myndighetsutøvelse faller inn under vedtaksdefinisjonen.¹⁶ Offentlig myndighetsutøvelse i formell forstand vil si at forvaltningen i kraft av statens høyhetsrett utøver myndighet over borgerne.¹⁷ I dette perspektivet er forvaltningen øvrighet og borgerne undersåtter. Dette skiller myndighetsutøvelse fra de tilfeller hvor forvaltningen er tjenesteytende og borgerne klienter eller brukere, for eksempel NSB som driver med kollektivtransport og fra de tilfeller borgerne og forvaltningen er likeverdige kontraktpartnere, for eksempel ved avtaleinngåelse mellom en kommune og en forretning om kjøp av EDB utstyr.

Den typiske myndighetsutøvelse er når forvaltningen pålegger plikter og griper inn i privates rettsstilling. For å utøve denne myndighet tilsier legalitetsprinsippet at forvaltningsorganet som hovedregel må ha hjemmel i lov eller i medhold av lov.¹⁸ Kravet om lovhomeimel gir borgerne beskyttelse mot vilkårlige inngrep i deres rettsstilling. Men også avgjørelser om at det skal ytes økonomisk støtte blir ansett som myndighetsutøvelse i forvaltningslovens forstand, selv om det her er utenfor det offentlige "høyhetsrett."¹⁹ Eksempler på slik myndighetsutøvelse er når det dreier seg om ytelser som noen har rettslig krav på å få, for eksempel trygd,²⁰ Også andre økonomiske støttetiltak er myndighetsutøvelse i forvaltningslovens forstand, som for eksempel bevilgning av lån fra Statens lånekasse for utdanning, tildeling av stipend, økonomisk støtte til næringsvirksomhet.²¹ Mange av disse avgjørelsene regnes som enkeltvedtak, selv om de ikke bygger på hjemmel i lov.²²

Uttrykket "*en eller flere bestemte personer*" er avgrensningen mot forskrifter.²³ Hvis et vedtak er rettet mot et eller flere bestemte rettssubjekter skal det anses som et

¹⁶ Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 360.

¹⁷ Se Eckoff/Smith, Forvaltningsrett s. 464.

¹⁸ Se Eckoff/Smith, Forvaltningsrett s. 237.

¹⁹ Se Eckoff/Smith, Forvaltningsrett s. 466.

²⁰ Se Eckoff/Smith, Forvaltningsrett s. 466.

²¹ Se Eckoff/Smith, Forvaltningsrett s. 466.

²² Se Eckoff/Smith, Forvaltningsrett s. 464.

²³ Jfr. fvL. § 2, litra b.

enkeltvedtak.²⁴ En tommelfingerregel er at det er et enkeltvedtak hvis personene kan individualiseres.

1.2.3 Definisjon av dom.

Definisjonen på en dom finner vi i tvml. § 137, første ledd. En dom er en avgjørelse som helt eller delvis avgjør sakens realitet. Hvilke krav som stilles til innholdet i en dom, går fram av tvml. § 144.

Tvml. § 144 nr. 1 og 2 krever opplysninger om *formalia* og volder ingen vanskeligheter. Opplysninger om domstolen og dommeren er nødvendig for å avgjøre om retten er kompetent og habil. Tidspunktet for domsavsigelsen kan ha betydning for når en frist begynner å løpe. Partens navn er nødvendig for å kunne fastslå for hvem saken er rettskraftig eller litispending.²⁵

Tvml. § 144 nr. 3 er en meget viktig bestemmelse i praksis.²⁶ Dommen skal inneholde en kort fremstilling av *sakens gjenstand*. Dette gjøres ved at det gis en kort fremstilling av hva som faktisk har skjedd, eventuelt det partene hevder har skjedd. Dette er et krav om at saken i objektiv forstand identifiseres. Dette har betydning for litispendingsvirkningen og rettskraftsvirkningen. Dommen skal også inneholde en kort redegjørelse for sakens påstander. Påstander i denne forbindelse gjelder hvilket resultat parten ønsker, samt partenes søksmålsgrunnlag og innsigelser.

Dommer skal ha *domsgrunner*.²⁷ Det faktiske grunnlag for retten innebærer for det første at retten må gi en klar og entydig beskrivelse av hvilke faktiske kjensgjerninger retten finner bevist, og som den derfor bygger på. Retten må derfor si for eksempel at den finner det bevist at A har handlet uaktsomt, og det må pekes på de sider ved handlingen som karakteristikken uaktsomhet berettiget, for eksempel at A kjørte for fort. Det kreves ikke at retten skal gjøre rede for sin bevisbedømmelse, altså hvorfor den

²⁴ Jfr. fvl. § 2, litra b.

²⁵ Se tvml. § 64.

²⁶ Se Michelsen, Sivilprosess s. 235.

²⁷ Jfr. tvml. § 144, første ledd nr. 4.

bygger på en bestemt kjensgjerning.²⁸ I praksis er det derimot vanlig at man begrunner bevisbedømmelsen, fordi dommen da vil være lettere å akseptere for partene, og en slik begrunnelse gjør det også lettere for partene å ta stilling til om dommen skal ankes eller ikke.²⁹ Domsgrunnene skal tjene flere formål. For det første vil regelen om domsgrunner tvinge dommeren til å tenke gjennom avgjørelsen og at utenforliggende motiver blir holdt utenfor.³⁰ For det annet vil en begrunnelse være av betydning for partene når de skal ta stilling til om de skal godta dommen eller om de skal bruke rettsmidler mot den.³¹ For det tredje vil en begrunnelse være nødvendig for at en overordnet domstol skal kunne overprøve avgjørelsen.³² Begrunnelsen vil kunne vise om rettsanvendelsen er riktig. I Høyesterett vil den underordnede domstols begrunnelse også være en vesentlig del av det faktiske grunnlag retten skal bygge på. Selv om bevis kan føres i Høyesterett, er bevisføringen i det vesentlige middelbar. Og Høyesteretts viktigste oppgave er å overprøve rettsanvendelsen ved de underordnede domstoler. For det fjerde vil domsgrunnene ha betydning når avgjørelsens rettskraftsvirkninger skal bestemmes. Hovedregelen er at rettskraftsvirkningen bare gjelder det rettsforhold som domsslutningen tar stilling til.³³ Men hvilket rettsforhold dette er, vil ofte bare kunne avgjøres ut i fra domsgrunnene, for eksempel hvis domsslutningen bare sier at saksøkte frifinnes. For å finne ut hva vedkommende frifinnes fra, må vi se på domsgrunnene.³⁴ For det femte er en begrunnelse nødvendig dersom dommen skal ha prejudikatsvirkning.³⁵

Etter tvml. § 144 nr. 5 skal dommen ha en *domsslutning*. Den skal angi sakens resultat. Denne må inneholde enten at saksøkte frifinnes, eller at saksøkerens påstand helt eller delvis tas til følge, for eksempel A dømmes til innen to uker fra dommens forkynnelse å betale B kr. 15.000.

²⁸ Se Skoghøy, Tvistemål s. 740.

²⁹ Se Hov, Rettergang I sivil- og Straffeprosess s. 295.

³⁰ Se Skoghøy, Tvistemål s. 739.

³¹ Se Hov, Rettergang I sivil- og Straffeprosess s. 295.

³² Se Hov, Rettergang I sivil- og Straffeprosess s. 295.

³³ Se Hov, Rettergang I sivil- og Straffeprosess s. 296.

³⁴ Se Hov, Rettergang I sivil- og Straffeprosess s. 296.

³⁵ Se Hov, Rettergang I sivil- og Straffeprosess s. 296.

1.3 Avgrensninger

Ikke alle virkninger som inntreffer etter en dom eller vedtak er fattet blir behandlet i denne fremstillingen. I denne fremstillingen vil jeg begrense oppgaven til en sammenligning av rettskraftsvirkningene av sivile dommer med rettskraftslignende virkninger av enkeltvedtak. Jeg kommer kun til å behandle dommers rettskraft etter tvml. § 137. Andre avgjørelser som for eksempel voldgiftsdommer,³⁶ rettsforlik³⁷ og overskjønn og jordskifte har også rettskraftsvirkninger,³⁸ men behandles ikke i denne fremstillingen. Jeg kommer ikke inn på rettskraftslignende virkninger når det gjelder forskrifter etter fvl. § 2c, fordi kretsen av personer ikke er begrenset på samme måte som i enkeltvedtak og i sivile dommer. Forskrifter gjelder rettigheter eller plikter til en ubestemt krets av personer.

Det jeg vil ta for meg i denne oppgaven er virkninger som inntreffer etter at en dom eller et enkeltvedtak er truffet. Virkninger som inntreffer før, for eksempel kontradiksjon og partsinnsyn faller utenfor.

Jeg avgrenser mot litispensvirkningen etter tvml. § 64, som gjelder avvisning av sak hvis det allerede verserer en sak om samme tvistegenstand. Et krav blir litispens i det øyeblikk det reises for retten.³⁹ Litispensvirkningen opphører når saken er rettskraftig avgjort, hevet eller avvist.⁴⁰ Dersom saken ender med en rettskraftig dom, går litispensvirkningen over i den negative rettskraftsvirkning som reguleres av tvml. § 163.

I denne fremstillingen holdes straffedommer utenfor. Straffedommer har som sivile dommer rettskraftsvirkninger. Grunnen til denne avgrensning er det spesielle formålet en straffesak har. Begrepet ”straff” blir hos oss tradisjonelt definert som et *”onde som staten tilfører en lovovertreder på grunn av en lovovertrødelse, i den hensikt at det skal*

³⁶ Se tvml. § 464, andre ledd.

³⁷ Se tvml. § 286, første ledd, jfr. § 99.

³⁸ Se tvml. §§ 464, andre ledd, 286, 1, ledd, jfr. § 99.

³⁹ Se tvml. § 63, første ledd.

⁴⁰ Jfr. tvml. § 63, andre ledd.

føles som et onde.”⁴¹ En straffedom skal i prinsippet gi uttrykk for en fordømmelse fra samfunnets side.⁴² Den tilsiktede påføring av et onde er det særpregede ved straff. I straffesaker er det i utgangspunktet ikke skadevolder eller skadelidte som avgjør om det skal reises tiltale. Det er statens oppgave å straffe forbrytere. Dette kalles det offentlige forfølgelsesprinsipp og, går fram av straffeprosessloven § 77. Bestemmelsen sier at påtalemyndigheten i de aller fleste tilfeller kan reise straffesak uavhengig av om fornærmede ønsker det. I en del mindre alvorlige saker har imidlertid fornærmede innflytelse på om det skal reises offentlig straffesak eller ikke. Et erstatningsansvar kan overfor skadevolderen føles som ”straff”. Men formålet med erstatning er ikke å tilføre skadevolderen et onde, men å gi den skadelidte en økonomisk kompensasjon. På strafferettens område må en straffesak opp for retten, jfr prinsippet i Grunnloven § 96. Dette skyldes den offentlige interesse i saken og utfallet er helt forskjellig i straffesaker og sivile saker. I en straffesak tar det offentlige en aktiv del. Straffesaker blir anlagt av det offentlige, den offentlige påtalemyndighet. Domstolene har en kontrollerende rolle i straffesaker. Disposisjonsprinsippet er mindre framtrædende enn i sivile saker. Etter straffeprosessloven § 295 er domstolens rolle å finne sannheten.

En part som er misfornøyd med en forvaltningsavgjørelse kan straks bringe saken inn for domstolen, eller han kan bringe saken inn for domstolen etter at klagemulighetene er uttømt.⁴³ Har saken blitt brakt inn for domstolen, gjelder tvistemålslovens regler. I denne oppgaven skal jeg sammenligne rettskraftslignende virkninger et forvaltningsvedtak har før det evt. bringes inn for domstolen, med rettskraftsvirkninger av sivile dommer.

Prosessledende avgjørelser har ikke rettskraftsvirkninger.⁴⁴ Prosessledende avgjørelser er kjennelser eller beslutninger som styrer sakens gang, for eksempel avgjørelser om avskjæring av bevis⁴⁵ eller avgjørelser om utsettelse⁴⁶ eller stansing⁴⁷ av sakens gang.

⁴¹ Se Johs. Andenæs, Alminnelig strafferett s. 9 Sitatet er også gjentatt i Rt. 1977 s. 1207.

⁴² Se Slettan/Øie, forbrytelser og straff s. 11.

⁴³ Jfr. tvml. § 437.

⁴⁴ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 383.

⁴⁵ Se tvml. § 189.

⁴⁶ Se tvml. § 96.

Disse kjennelsene og beslutningene avgjør ikke realiteten i saken og har ikke noen virkning utover den foreliggende sak.⁴⁸

Dommer og enkeltvedtak har i tillegg til rettskraft også andre rettsvirkninger som ikke må forveksles med denne.⁴⁹ Nærmest beslektet er *tvangskraften*, som har den virkning at en fullbyrdsdom eller et enkeltvedtak kan tvangsfullbyrdes ved hjelp av namsmyndighetene, dersom vedtaket eller dommen ikke etterleves frivillig. Sammenhengen mellom rettskraft og tvangskraft er at en dom eller et enkeltvedtak ikke kan tvangsfullbyrdes før etter et bestemt tidspunkt. Dommer kan tvangsfullbyrdes når de er formelt rettskraftig.⁵⁰ Fastsettelsesdommene avgjør i motsetning til fullbyrdsdommer, bare om en bestemt rettighet eller rettsforhold er til eller ikke, uten å pålegge noen bestemte handleplikter. Disse dommene har rettskraft, men ingen tvangskraft. Rettsordenen har imidlertid andre sanksjonere som kan bygge opp under respekten for en fastsettelsesdom. Et eksempel er straffeloven § 344 som gjør det straffbart å fortsette å utøve en rett som er frakjent ved en endelig dom. Enkeltvedtak kan tvangsfullbyrdes allerede når vedtaket blir truffet. For å tvangsfullbyrde et enkeltvedtak må saken først til namsmannen. Forvaltningen kan imidlertid utsette iverksettelsen.

En dom kan være et *bevismiddel* som i faktisk henseende blir tillagt stor betydning for løsningen av en annen sak, selv om den ikke har rettskraftsvirkning i etterfølgende sak. Sett at en kausjonist er blitt frifunnet med den begrunnelse at fordringen som det er stilt kausjon for, er bortfalt. Det er enighet om at denne dommen ikke er bindende i en ny sak hvor en fordringshaver retter samme krav mot hovedskyldneren som ikke var part i første sak. Dommen vil imidlertid være et tungtveiende bevismoment. Beviskraft og rettskraft er egenskaper som gjensidig utelukker hverandre.⁵¹ Om en dom bare tillegges beviskraft, vil motbevis være mulig. Om det som er rettskraftig avgjort blir det

⁴⁷ Se tvml. Kap. 8.

⁴⁸ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 293.

⁴⁹ Se NOU 2001:32 s. 378.

⁵⁰ Se tvangsfullbyrdsloven § 4-12, første ledd.

⁵¹ Se NOU 2001:32 s. 378.

imidlertid ingen bevisføring, og dommen skal legges til grunn uansett om den er riktig eller ikke.

En dom har *prejudikatverdi*. En dom kan anses å være bindende ved at den generelle rettsoppfatning domsresultatet er begrunnet med, legges til grunn i senere saker.⁵² Prejudikatverdien sikter til domspremissenes betydning som rettslig argument ved løsning av tilsvarende rettsspørsmål i andre saker. Etter vår rettstradisjon har Høyesteretts avgjørelser stor prejudikatverdi. Andre dommer fra lavere instanser har også betydning som argumentverdi i senere saker, dersom det ikke finnes Høyesterettspraksis på området. Hvis et rettsspørsmål løses i en dom, vil dommen være et prejudikat for senere saker om samme rettsspørsmål. Prejudikater er imidlertid ikke formelt bindende for konkrete rettsforhold, men brukes til å utlede konkrete rettssetninger. Det er da de alminnelige rettskildeprinsippene som bestemmer hvilken relevans og vekt den aktuelle avgjørelsen har ved løsningen av konkrete rettsspørsmål.

Enkeltvedtak har ikke prejudikatsverdi. Men forvaltningen har en plikt til å løse like saker likt, med mindre det foreligger en saklig grunn for hvorfor to saker løses ulikt. Usaklig forskjellsbehandling må ikke forekomme.⁵³

1.4 Hensynene bak rettskraft og rettskraftslignende virkninger

Det er flere ulike hensyn som taler for at avgjørelser skal ha rettskrafts- og rettskraftslignende virkninger. Mange av hensynene gjør seg gjeldende både i forvaltningsvedtak og sivile dommer.

1.4.1 Hensynene bak rettskraft i sivile dommer

Hovedhensynet er at på ett eller annet tidspunkt må man sette en sluttstrek for en sak. Rettskraftsvirkninger virker arbeidssparende på domstolene og forvaltningsorganer. Det hindrer kverulanter i å gå til sak gang på gang. Dette hensynet kunne imidlertid blitt ivaretatt gjennom regler om rettegangsstraffer og saksomkostninger. Partene kan også ha behov for å legge forhold bak seg. Rettskraftsreglene sikrer forutberegnelighet og sikkerhet omkring rettslige forhold. Den som har vunnet en sak, vil kunne innrette seg i

⁵² Se NOU 2001:32 s. 378.

tillit til at dommen er riktig. Den som har tapt, vil vite at den rett han gjorde krav på er tapt. Rettskraftsreglene bidrar til å skape stabilitet omkring rettslige forhold. Etter hvert som tiden går, vil den ordning som er etablert ved dommen, oppfattes som riktig og naturlig, og av denne grunn er det uheldig å rippe opp i er gammel sak.

Det ligger også prosessøkonomiske hensyn bak rettskraftsreglene. De tvinger partene til å forberede seg godt. De får bare én sjanse. I følge juridisk teori,⁵⁴ bidrar rettskraftsreglene til materielt riktig dommer, fordi bevismaterialet svekkes over tid. Retten vil derfor ha bedre grunnlag for sin bevisvurdering i den første saken. Man kan imidlertid risikere at materielt gale dommer kan bli stående, men vi har en snever sikkerhetsventil i tvml. § 405 om gjenopptagelse som retter på dette.

1.4.2 Hensynene bak rettskraftslignende virkninger av enkeltvedtak

Hensynene her er stort sett de samme som for sivile dommer. Hovedhensynet for rettskraftslignende virkning er at på ett eller annet tidspunkt må et enkeltvedtak en ende ta. Parten eller andre må kunne innrette seg i trygghet etter et enkeltvedtak. Dette skaper stabilitet og forutberegnelighet. Rettskraftslignende virkninger virker også arbeidsbesparende på forvaltningsorganer. Selv om en part kan søke gjentatte ganger på det samme, har vi regler om at man må vente ett år til neste gang man kan søke.

1.5 Kort historikk bak rettskraft for sivile dommer

At rettsavgjørelser må være bindende, står for oss som så selvfølgelig at vi oppfatter det nærmest som en iboende egenskap ved disse avgjørelsene. Slik har det imidlertid ikke alltid vært.⁵⁵ Utviklingen av rettskraftsreglene og en ordnet instansrekkefølge i rettspleien begynte i Danmark-Norge på 1600-tallet.⁵⁶ Ankeordningen hvilte opprinnelig på den oppfatning at den tapende part kunne klage over dommen til dommerens overordnede. Ved enhver appell var det nødvendig også å stevne den underordnede dommer som risikerte å bli gjort økonomisk ansvarlig for dommen. Det er derfor ikke så vanskelig å forstå at dommerne vegret seg mot å dømme i vanskelige

⁵³ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 271, 303, 304.

⁵⁴ Se for eksempel Jo Hov, Rettergang I Sivil- og Straffeprosess s. 326.

⁵⁵ Se NOU 2001:32 s. 378.

⁵⁶ Se Jo Hov, Rettergang I Sivil- og Straffeprosess s. 326.

saker, ikke minst når man tar i betraktning at den ordinære førsteinstans opprinnelig var et lekmannskollegium. Det var også vanlig at dommerne for å unngå ansvar forsynte dommene med den reservasjon at de bare skulle gjelde inntil annerledes måtte bevises eller liknende.⁵⁷ Dette var de såkalte ”uendelige dommer”. Et forbud mot uendelige dommer ble først gitt ved en forordning i 1633 og videreført i Christian Vs Norske Lov 1687 1-5-12. Rettskraftsreglene i mer moderne forstand var utviklet i praksis og teori før tvistemålsloven av 1915.

1.6 Forskjellen mellom domstoler og forvaltning

Forvaltningen har mange forskjellige gjøremål. Det skilles ofte mellom tre hovedoppgaver; myndighetsutøvelse, næringsvirksomhet og tjenesteytelser. Med myndighetsutøvelse siktes det for det første til at det treffes bestemmelser i kraft av statens høyhetsrett.⁵⁸ Mange av de tiltak det offentlige gjennomfører, forutsetter rett til å bestemme over andre. Denne retten har forvaltningen fått i lov eller i medhold av lov. Mange av avgjørelsene kan være et stort inngrep i den enkeltes rettsfære og krever derfor etter legalitetsprinsippet en lovhjemmel.⁵⁹ Forvaltningsorganer er i stor utstrekning gitt myndighet, både til å fastsette forskrifter og andre generelle bestemmelser og til å treffe enkeltvedtak om enkeltpersoners rett og plikt.⁶⁰ I tillegg administrerer forvaltningsorganer store deler av statens og kommunens næringsvirksomhet og tjenesteytelser slik som for eksempel oljeutvinning, bankvirksomhet, postverk, jernbaner, bygge veier og broer, undervisning og helsestell.

Forvaltningen skal forsøke å løse de oppgaver som påhviler det offentlige ut fra hva som til enhver tid er mest hensiktsmessig, effektivt og økonomisk forsvarlig.⁶¹

Domstolenes oppgaver er å treffe avgjørelser i rettstvister ved å finne fram til det som er objektivt sett er rett i den enkelte tvist.⁶² I Norge og i andre rettsstater er domstolene i

⁵⁷ Se Skoghøy, Tvistemål s. 777.

⁵⁸ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 7.

⁵⁹ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 240.

⁶⁰ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 7.

⁶¹ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 74, 384.

⁶² Se Michelsen, Sivilprosess s. 21

sin dømmende virksomhet uavhengige av den lovgivende og utøvende makt.⁶³ Dette er for Norges vedkommende forutsatt i Grunnlovens system etter maktfordelingsprinsippet.⁶⁴ Domstolenes uavhengighet er også fastslått i EMK art. 6 nr. 1 og SP art.14 nr. 1, jfr ordlyden ”independent...tribunal”. For at uavhengighetskravet skal være tilfredsstilt, bør dommerne i størst mulig utstrekning være embetsmenn som ikke kan avsettes uten etter forutgående dom.⁶⁵ Kravet om uavhengighet betyr at verken Stortinget eller Regjeringen kan gi pålegg eller andre former for instruks til domstolene om hvordan enkeltsaker skal løses, og at de heller ikke kan gi andre organer dømmende myndighet.⁶⁶

Domstolens oppgaver innenfor sivilprosessen er først og fremst å løse rettstvister for de involverte parter.⁶⁷ For at en prosessordning skal fungere betryggende er det viktig at prosessordningen er forsvarlig. Det er også viktig for partene at sakene blir avgjort relativt hurtig. Det bør heller ikke være for kostbart å henvende seg til domstolen. Dersom domstolsbehandling blir for kostbart, vil mange kvie seg for å oppsøke domstolen. Domstolen har også en samfunnsmessig funksjon. Tvisteløsning for domstolene er viktig for at den materielle rett skal slå igjennom. Gjennomslag for den materielle retten i tvisteløsning vil virke styrende eller handlingsdirigerende i retning at den enkelte vil innrette seg og respektere rettsreglene.

Både domstolene og forvaltningen arbeider innenfor lovgivningens rammer. Allikevel kan det være en prinsipiell forskjell på forvaltningen og domstolens måte å løse sine oppgaver på, ved at forvaltningen lettere kan treffe politiske avgjørelser. De fleste forvaltningsorganer kan ha sine spesielle målsetninger som de prioriterer, for eksempel å fremme jordbruk, fiske, industri eller petroleumsvirksomhet. Slike målsetninger kan få større gjennomslagskraft i forvaltningen enn de juridiske idealer som preger domstolens virksomhet.⁶⁸

⁶³ Se Skoghøy, Tvistemål s. 7.

⁶⁴ Se Andenæs, Statsforfatningen i Norge s. 162, 163.

⁶⁵ Se Andenæs, Statsforfatningen i Norge s. 163.

⁶⁶ Se Skoghøy, Tvistemål s. 8.

⁶⁷ Se NOU 2001:32 s. 232.

⁶⁸ Se Eckhoff/Helgesen, Rettskildelære s. 226.

De grunnleggende prinsipper for en forsvarlig saksbehandling; rettssikkerhet, grundighet og upartiskhet er selvfølgelig viktige prinsipper for forvaltningen som for domstolene.⁶⁹

Saksbehandlingen i forvaltningen vil ellers være noe forskjellig fra det som er praksis i domstolen. Det er en følge av at forvaltningen og domstolen har forskjellig organisasjonsform. Det som kanskje er mest ulikt er at forvaltningen tar stilling i en sak nesten utelukkende på grunnlag av de dokumenter som foreligger, mens domstolene som hovedregel har muntlig saksbehandling med begge parter til stede. Hvis et enkeltvedtak bringes inn for retten, har domstolene en ganske omfattende rett til å overprøve vedtaket.⁷⁰ Domstolene kan ikke instrueres i den enkelte sak, i motsetning til et forvaltningsorgan, som ikke er frittstående, kan instrueres av et overordnet.

I Norge har vi noen forvaltningsorganer med en domstolslignende oppbygning.⁷¹ Trygderetten er et eksempel på en slik kryssning av domstol og forvaltningsorgan.⁷² Trygderetten er et kollegialt organ som har som eneste eller viktigste oppgave å avgjøre tvister. Trygderetten avgjør klager over trygdemyndighetenes avgjørelse. Det er forutsatt i loven⁷³ og i forarbeidene at verken Regjeringen eller departementet skal ha noen instruksjonsmyndighet over trygderettens avgjørelser.⁷⁴ Lik domstolen kan den ikke instrueres av regjering, departement eller storting.⁷⁵ Den har bl.a. rettskyndige medlemmer, saksbehandlingen ligner på domstolens og forvaltningslovens regler gjelder ikke. Den domstolslignende karakter har også fått språklige uttrykk ved at organet kalles for ”Trygderetten,” dets medlemmer for ”dommere” og avgjørelsene ”kjennelser”, og at sakene bringes inn for den ved ”anke”.⁷⁶ På den annen side er det i

⁶⁹ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 384.

⁷⁰ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 637.

⁷¹ For eksempel Trygderetten, Fylkesnemnda for sosiale saker.

⁷² Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 621.

⁷³ Se lov av 16. desember 1966 nr. 9 §

⁷⁴ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 186.

⁷⁵ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 621.

⁷⁶ Se trygderettsloven § 10.

proposisjonen sagt at Trygderetten gis status som et frittstående forvaltningsorgan. Det er også visse trekk ved Trygderettens organisasjon og saksbehandling som avviker fra de ordinære domstoler, bl.a. at den har et kontor med saksforberedelser og at saksbehandlingen er skriftlig.⁷⁷

2 Rettskildebildet og juridisk metode

Det første man undersøker når man skal ta standpunkt til et rettsspørsmål, er om det er lovregulert. Lovteksten er den viktigste rettskildefaktoren vi har, og den skal vektlegges. Formelle lover blir vedtatt av de folkevalgte etter formkravene i Grunnloven §§ 76 flg. Ut i fra et demokratihensyn skal lovteksten ha stor vekt. Forutsigbarhet, det at folk kan trygt innrette seg etter lovteksten er også et viktig hensyn.

Rettskraft er nokså fragmentarisk regulert i tvistemålsloven. De enkelte bestemmelsene i tvistemålsloven kan ikke betraktes isolert, men må sammenholdes med de andre bestemmelsene i loven.⁷⁸ Noen ganger må også tvistemålsloven sammenholdes med bestemmelser i andre lover. Det at rettskraft er nokså ufullstendig regulert i tvistemålsloven medfører at vanskelige problemstillinger oppstår. Rettskraftsreglene er på noen områder ulovfestet, og er derfor vanskeligere tilgjengelig.

Tvistemålsloven er den viktigste rettskildefaktor når det gjelder rettskraft. De viktigste bestemmelsene har vi i lovens §§ 161, 162, 163. Bestemmelsene gir imidlertid ikke alltid klart svar på alle problemstillinger som måtte dukke opp. Bestemmelsene er tvetydig utformet, og "rettskraft" brukes i forskjellige betydninger i de ulike paragrafene. Særlig uheldig blir det når for eksempel samme paragraf (tvml. § 162) bruker ordet "rettskraft" i to forskjellige betydninger, om både formell og materiell rettskraft. Dette skaper forvirring. Problemstillingene som oppstår på grunn av at

⁷⁷ Se trygderettsloven § 19.

⁷⁸ Se NOU 2001:32 s. 379.

reglene om rettskraft er fragmentarisk regulert, er man henvist til rettspraksis og juridisk litteratur for å få nærmere kunnskap om.⁷⁹

Domstolene avgjør konkrete rettsvister. Tvistene avgjøres med bindene virkning for partene. I flere saker⁸⁰ har rettskraftsspørsmål blitt løst der man ikke har funnet svar i lovteksten. Rettspraksis er en rettskildefaktor som reiser to hovedspørsmål. Det første er hvilke betydning en dom skal ha for lignende etterfølgende saker.⁸¹ Det andre er spørsmålet om domstolens rettskapende evne, det vil si at hvis dommen skaper ny rett, vil den i sin tur bli lagt til grunn i neste dom.⁸²

Justisdepartementet har gitt ut en NOU "Rett på sak" Den har gjennomgått alle tvistemålslovens bestemmelser, deriblant dem om rettskraft. Reglene har blitt presisert og det er gitt detaljer om rettskraft.

Vi har ingen generelle regler om rettskraft på forvaltningsrettens område, med unntak av noen få spredt bestemmelser i noen spesiallover, for eksempel i plbl⁸³ § 114 og konkurranselov § 6-7. Vi har ikke rettskraft i forvaltningsretten på samme måte som i sivilprosessen. Det er ikke så enkelt å skaffe seg kjennskap til forvaltningens rettsanvendelse når de treffer et enkeltvedtak. Enkeltvedtakenes blir ikke publisert offentlig og begrunnelsen er ofte mindre utførlig enn i en dom.⁸⁴ Mange rettsspørsmål blir avgjort av ikke-jurister i forvaltningen.⁸⁵ Særlig er dette vanlig i underordnede, lokale forvaltningsorganer. Også i andre sentrale organer utgjør juristene bare et mindretall, og mange avgjørelser som har rettslige aspekter, blir truffet av tjenestemenn med annen utdannelse. Disse avgjørelsene har gjerne også andre aspekter enn de juridiske, for eksempel tekniske, økonomiske, medisinske eller sosiale. Mange av disse bruker rundskriv fra overordnet forvaltningsorgan som gir direktiver og retningslinjer

⁷⁹ Se NOU 2001:32 s. 379.

⁸⁰ Se for eksempel Rt. s. 1996 s. 1480 (Reksten II), Rt. 1992 s. 1341.

⁸¹ Se Eckhoff ved Jan E. Helgesen, Rettskildelære s. 165.

⁸² Se Eckhoff ved Jan E. Helgesen, Rettskildelære s. 192.

⁸³ Plan- og bygningslov (l. 14. juni 1985 nr.77)

⁸⁴ Se Eckhoff/Helgesen, Rettskildelære s. 225.

⁸⁵ Se Eckhoff/Helgesen, Rettskildelære s. 226.

bl.a. om hvordan lovbestemmelser skal forstås, og hvilke hensyn det skal legges vekt på i skjønnsmessige avveininger. En sterk styring i rettsanvendelsen har man for eksempel i trygdeetaten. Disse rundskrivene kan være en praktisk og faktisk viktig rettskildefaktor i forvaltningen.⁸⁶

Det finnes mye juridisk litteratur om rettskraft. Der vi ikke har noen andre rettskilder kan juridisk teori på hvordan regelen bør være få en viss betydning. Juridisk litteratur er oftest skrevet av jurister med spesiell innsikt. Juridisk litteratur har liten vekt dersom man har andre rettskilder å støtte seg til.

3 Når er en avgjørelse endelig?

3.1 Når er en dom endelig?

Formell rettskraft er betegnelsen på at en rettsavgjørelse er endelig. På dette tidspunktet settes en sluttstrek for saken.⁸⁷ Når dommen, kjennelsen eller beslutningen er endelig, kan den ikke angripes gjennom ordinære rettsmidler⁸⁸ som anke,⁸⁹ kjæremål eller oppfriskning.⁹⁰

At en rettsavgjørelse er uangripelig, innebærer for det første at ny sak om samme krav eller rettsforhold, må avvises.⁹¹ Det innebærer også at partene er avskåret fra å påvise at den aktuelle avgjørelse er feil i en ny sak hvor spørsmålet har relevans. Resultatet i sak én skal legges uprøvd til grunn i sak to.

Dommer avsagt av Høyesterett er formelt rettskraftig så snart den er avsagt, fordi Høyesterett er siste instans. En dom av forliksrådet, tingretten og av lagmannsretten blir

⁸⁶ Se Eckhoff/Helgesen, Rettskildelære s. 228, 229.

⁸⁷ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 323 og Skoghøy, Tvistemål s. 774.

⁸⁸ Dette fremgår av tvml. § 161, første ledd.

⁸⁹ Se tvml. §§ 360, 361.

⁹⁰ Se tvml. § 346.

⁹¹ Jfr. tvml. § 163, første ledd.

formelt rettskraftig når ankefristen er løpt ut. Den alminnelige ankefrist er én måned.⁹² Det er også et krav om at verdien på tvistegenstanden må være minst på kr. 20.000 for å kunne anke en tingrettsdom til lagmannsretten, hvis anken gjelder formuesverdier.⁹³ Oppfyller ikke tvistegenstanden kravet til ankesum, er den som i utgangspunktet rettskraftig umiddelbart etter domsavsigelsen.⁹⁴ Lagmannsretten kan imidlertid dispensere fra denne grensen dersom saken er av en prinsipiell betydning.⁹⁵ Lagmannsrettens dom kan ankes videre til Høyesterett. Kravet til ankesum til Høyesterett er kr. 100.000.⁹⁶ Også her kan man dispensere for beløpsgrensen.⁹⁷

Et eksempel på dispensasjon finner vi i Videospiller-dommen, Rt. 1998 s. 774. Grunnen til at denne saken gikk til topps i rettsmiddelsystemet var at denne saken hadde betydning utenfor saken selv. Tvisten gjaldt hvem som skulle dekke reparasjonskostnaden på kr. 723,50.

Reglene om ankesum gjelder ikke dersom tvisten angår ikke-økonomiske interesser, for eksempel barnefordeling eller retten til et navn.⁹⁸

Fristen begynner å løpe ved forkynnelsen eller meddelelsen av underinstansens dom.⁹⁹ Fristen for anke over dommer var tidligere to måneder, og fristen for å påkjære en kjennelse var to uker. Tvml. §§ 360 og 398 har nå blitt endret¹⁰⁰ slik at fristene nå er den samme, én måned. Begrunnelsen for endringen var å gjøre rettsmiddelfristene enkle og oversiktlige slik at man unngår unødig komplikasjoner som mange ulike ankefrister kan innebære.

3.2 Når er et enkeltvedtak endelig?

Et enkeltvedtak er endelig når klagefristen er utgått eller klageadgangen er uttømt. Enkeltvedtak er også endelig dersom forvaltningsorganet ikke har et overordnet

⁹² Jfr. tvml. § 360, første ledd.

⁹³ Jfr. tvml. § 356.

⁹⁴ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 323.

⁹⁵ Jfr. tvml. § 359, første ledd.

⁹⁶ Jfr. tvml. § 357.

⁹⁷ Jfr. tvml. § 359, første ledd.

⁹⁸ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 413.

⁹⁹ Jfr. dstl. § 147.

¹⁰⁰ Endret ved lov 28. april 2000 nr. 34.

forvaltningsorgan, for eksempel Regjeringen eller er et frittstående organ som for eksempel Trygderetten.

Endelig er et litt uheldig ord, når man snakker om enkeltvedtak. Siden man kan gå til domstolen for å prøve et enkeltvedtak, er et enkeltvedtak endelig først når en rettskraftig dom foreligger. Vedtaket kan allerede ha blitt iverksatt. Dessuten hindrer ikke et avslag at en part kan søke på nytt. En part kan også gå til domstolene for å påklage et enkeltvedtak, men dette behandles under fremstillingen om dommers rettskraft.

Den generelle regelen om klagefristen finner vi i fvl. § 29. Første ledd regulerer klagefristens lengde og dens begynnelse. Fristen er tre uker og fristens utgangspunkt regnes fra det tidspunkt underretningen om vedtaket er kommet fram til parten.¹⁰¹ Fristen kan dermed begynne å løpe før parten er blitt kjent med vedtaket. Det er tilstrekkelig at underretningen er nådd fram til partens postkasse eller på postkontoret i hans postboks.¹⁰² Fvl. § 29, andre ledd regulerer fristens utgangspunkt der en part ved en feil ikke får underretning etter fvl. § 27. Fristen løper her fra det tidspunkt vedkommende *burde* ha skaffet seg kjennskap om vedtaket. Begrunnelsen for dette er at det kan forekomme at underretning ved en feil ikke blir sendt eller kommer fram. En person som har søkt om for eksempel en byggetillatelse bør være oppmerksom på at vedtak blir fattet i relativt nær framtid. Ved å la fristen begynne fra det tidspunkt han burde ha skaffet seg kjennskap til vedtaket, hindrer at en klageberettiget i spekulasjonshensikt forholder seg passiv i et tilfelle der det er naturlig og rimelig at han på eget initiativ skaffer seg kjennskap til vedtaket.¹⁰³

Også andre enn partene kan være berørt av et vedtak. Fristen i fvl. § 29, andre ledd kommer også til anvendelse for personer med rettslig klageinteresse¹⁰⁴ som ikke har fått underretning.¹⁰⁵ Fordi forvaltningsorganet ikke har plikt til å underrette andre enn

¹⁰¹ Jfr. fvl. § 29, første punktum.

¹⁰² Se Woxholth, Forvaltningsloven med kommentarer s. 401.

¹⁰³ Se Woxholth, Forvaltningsloven med kommentarer s. 401.

¹⁰⁴ Se fvl. § 28, første ledd. Se Eckhoff/Smith, forvaltningsrett s. 510.

¹⁰⁵ Se Woxholth, Forvaltningsloven med kommentarer s. 401.

partene,¹⁰⁶ er det hensiktsmessig og rettferdig at fristen for de med rettslig klageinteresse starter fra det tidspunkt de burde ha skaffet seg kjennskap om vedtaket. Fristen er tre uker fra de har fått eller burde ha skaffet seg kjennskap om vedtaket.¹⁰⁷ Kjennskap om et vedtak kan man få ved for eksempel å lese om det i lokalpressen, eller man hører rykter om vedtaket i lokalmiljøet. For å ha rettslig klageinteresse må klageren ha viss tilknytning til saken, det betyr at han må ha en konkret og praktisk interesse for å klage.¹⁰⁸ Det er ikke noe vilkår om økonomisk interesse. Vedtaket trenger heller ikke å ha rettslig konsekvenser for klageren.¹⁰⁹ Men vedtaket må ha faktiske konsekvenser.¹¹⁰ En naboen til en som har fått tillatelse til å bygge garasje som tar bort hans utsikt, har rett til å klage over vedtaket.

Begrunnelsen for at også de med rettslig klageinteresse har klagerett begrunnes i at disse kunne ellers ha gått til sak etter tvml. § 54. Siden de hadde mulighet til å gå til domstolene for å få prøvet om et vedtak er ugyldig eller ikke etter tvml. § 54, fant lovgiver det hensiktsmessig å gi denne gruppen klagerett, slik at de kunne prøve denne utveien først. *Rettslig klageinteresse* tolkes i samsvar med uttrykket "*rettslig interesse*" i tvml. § 54.¹¹¹

Ved vedtak som går ut på å *tilstå noen en rettighet*, gjelder det en særlig maksimumsfrist for klagerett for andre enn partene på tre måneder.¹¹² Det som menes med en rettighet er at det skal være en fordel eller et begunstigende vedtak for parten. Dette går frem av forarbeidene til forvaltningsloven.¹¹³ Noen eksempler på begunstigeende vedtak er tillatelser, dispensasjoner, bevillinger og bevilgninger. Tre-månedersfristen gjelder bare for "*andre*" enn den som har fått en rettighet etter

¹⁰⁶ Jfr. fvl. § 27.

¹⁰⁷ Jfr. fvl. § 29, andre ledd sammenholdt med § 29, første ledd.

¹⁰⁸ Se Echhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 511 og Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 431.

¹⁰⁹ Se Echhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 511.

¹¹⁰ Se Echhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 511.

¹¹¹ Se Echhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 510 og Graver Alminnelig forvaltningsrett s. 430.

¹¹² Jfr. fvl. § 29, andre ledd, andre punktum.

¹¹³ Se Ot.prp. 38 (1964-65) s. 126.

vedtaket.¹¹⁴ Fordi utgangspunktet for tre-ukersfristen er fra det tidspunkt vedkommende har fått underretning om vedtaket eller burde ha gjort seg kjent med dette, kan det i enkelte tilfeller gå lang tid før tre-ukersfristen begynner å løpe. Dermed vil det oppstå usikkerhet om når parten kan regne med at vedtaket er endelig. Særlig uheldig kan dette være om den som har fått en bevilling dispensasjon eller lignende, ikke skulle kunne regne med at saken er endelig avgjort når det har gått en tid. Etter en tid vil en eventuell omgjøring eller klage komme uventet på parten. Dette har lovgiver forsøkt å ta hensyn til ved å oppstille en særlig frist på tre måneder fra vedtaket er truffet.

Noen spesiallover på forvaltningens område opererer med andre klagefrister.¹¹⁵ Disse bestemmelsene går foran forvaltningslovens generelle regler p.g.a. prinsippet om *lex specialis*.¹¹⁶

Selv om klagefristen blir oversittet kan forvaltningen likevel velge å behandle den.¹¹⁷ Om forvaltningsorganet skal behandle den for sent innkomne klagen eller ikke, er opp til dens frie skjønn å avgjøre.¹¹⁸

Enkeltvedtak har likevel rettsvirkninger allerede fra det tidspunkt vedtaket blir truffet.¹¹⁹ Et enkeltvedtak kan settes i verk allerede fra det øyeblikk det er fattet.¹²⁰ Dette er hensiktsmessig for å unngå at en part spekulerer over lang klagetid. Imidlertid kan en klage gis oppsettende virkning.¹²¹ Det betyr at vedtaket ikke iverksettes før klagefristen er utgått eller klagen er avgjort. Forvaltningen kan beslutte dette av seg selv, eller ta dette til følge dersom en part ber om dette i sin klage. Dersom et vedtak er til skade for en part, skal han gjøres oppmerksom på at i klagen må han også søke om utsatt

¹¹⁴ Jfr. frv. § 29, andre ledd, andre punktum.

¹¹⁵ Se Kommunehelsetjenesteloven (l. 19. nov. 1982 nr. 66) § 2-4.

¹¹⁶ *Lex specialis* prinsippet går ut på at en spesiell regel går foran en generell regel på samme nivå dersom konflikt.

¹¹⁷ Se fvl. § 31.

¹¹⁸ Jfr. Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 514.

¹¹⁹ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 517.

¹²⁰ Dette følger forutsetningsvis av fvl. § 42.

¹²¹ Jfr. fvl. § 42.

iverksettelse.¹²² Selv om han gjør dette, fører det ikke automatisk til at iverksettelse utsettes. Dette beror på forvaltningens skjønn.¹²³ Underinstansen, klageinstansen og annet overordnet organ kan også utsette iverksettelsen selv om klageren ikke nevner dette i sin klage eller at klagefristen ennå ikke er utgått. Å utsette en iverksettelse av vedtak er hensiktsmessig i de tilfeller vedtaket går ut på å gjennomføre eller å iverksette et påbud, forbud eller andre rettsendrende tiltak.¹²⁴ For klageren vil det ofte være av avgjørende betydning at vedtaket ikke gjennomføres før det er avgjort om klagen fører frem. I motsatt fall kan han risikere at klageinstansens vedtak kan bli ugjenopprettelig eller i alle fall vanskelig å gjenopprette. Han kan i slike tilfeller føle at klageretten er illusorisk. Det kan for eksempel være fattet vedtak om at en garasje skal rives eller at en flyktning skal sendes tilbake til hjemlandet. En person vil ha liten glede av å få medhold i sin klage om å rive en garasje når den allerede har blitt revet. Vedtak som går ut på å avslå en søknad, for eksempel en søknad om skjenkebevilling, vil oftest ikke etterlate seg noe å fullbyrde eller gjennomføre. Her får problemstillingen i fvl. § 42 om utsatt iverksettelse ingen betydning.¹²⁵ Den som har fått avslått søknad om å få tillatelse til å drive en bestemt næring, kan ikke etter reglene i § 42 få tillatelse til å drive virksomheten til klagesaken er avgjort. Dersom man kunne det, ville det ført til mange spekulasjoner. Man kunne starte et utested uten skjenkebevilling, benytte seg så av klagemulighetene for deretter å gå til domstolen. I slike tilfeller kan parten hale ut tiden. Dette er ikke ønskelig sett fra andre borgeres og lovgivers side.

3.3 Hensynene bak anke- og klagefristene

Begrunnelsen til at det er satt en klagefrist og ankefrist er av hensyn til de enkelte partene som ønsker å rette seg etter avgjørelsen så snart som mulig. En annen grunn til at det blir satt tidsfrister er av hensyn til arbeidsavviklingen i henholdsvis domstolene og forvaltningsorganene. Det er viktig å få satt en sluttstrek for behandlingen av en sak. Fristen er satt slik at den er tilstrekkelig lang for at den som ønsker å klage kan tenke seg om og utferdige en klage.

¹²² Jfr. fvl. § 27, tredje ledd, andre punktum.

¹²³ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 517.

¹²⁴ Se Woxholth, Forvaltningsloven med kommentarer s. 510.

¹²⁵ Se Woxholth, Forvaltningsloven med kommentarer s. 510.

3.4 Sammenligning

Klagefristen og ankefristen for partene er noe forskjellig. For forvaltningsavgjørelser er den tre uker,¹²⁶ mens fristen er fire uker for sivile saker.¹²⁷ Grunnen til at ankefristen er én uke lengre enn klagefristen kan være at parten i en sivil sak har behov for å tenke seg nøye om og eventuelt rådføre seg med sin advokat for å vurdere om han vil anke. Saksomkostningene vil bli høyere, og han trenger tid på seg for å vurdere om det er verdt å anke. Å klage over et enkeltvedtak vil ikke medføre de samme økonomiske konsekvenser for en part, fordi saksforberedelsen vil være mindre omfattende og parten vil ha lavere eller ingen advokatutgifter.

Sivile saker om formuesverdi har også et krav om ankesum. Et slikt krav om økonomisk verdi har vi ikke i forvaltningssaker. Mange av vedtakene forvaltningen gjør kan vanskelig måles i penger.

En stor forskjell mellom sivile dommer og enkeltvedtak er at klagefristen er utvidet til tre måneder for andre enn parter. Dette betyr at en part som har fått en rettighet må vente i hele tre måneder før han kan føle seg trygg på at avgjørelsen er endelig.

Det er vanskelig å sammenligne når et enkeltvedtak er endelig med når den formelle rettskraft for en dom inntreffer fordi et enkeltvedtak er ikke endelig på samme måte som en dom. En part eller en annen med rettslig interesse kan bringe saken inn for domstolen.

¹²⁶ Jfr. fvl. § 29, første ledd.

¹²⁷ Jfr. tvml. § 360, første ledd.

4 Hvem er bundet av en avgjørelse?

4.1 Hvem er en dom bindende for?

4.1.1 Hovedregel

Hvem en dom er bindende for kalles for en doms subjektive grense.

En dom er som hovedregel bare bindende for de som er parter i saken.¹²⁸ Denne hovedregel er ikke lovfestet. Den kommer forutsetningsvis til uttrykk gjennom forskjellige lovbestemmelser hvor det fastsettes at en dom noen ganger også er bindende for tredjemenn.¹²⁹ I følge domstolslovens forarbeider anså man hovedregelen så selvsagt at man fant det unødvendig å si dette uttrykkelig.¹³⁰ At en dom bare avgjør rettsstillingen til partene i mellom, kommer også ofte til uttrykk i domsslutningen. Det er ikke uvanlig at man bruker formuleringer som for eksempel at ”A kjennes i forhold til B eiendomsberettiget til eiendommen X.” Part er den som reiser sak og den som det reises sak mot.¹³¹ Disse kalles for henholdsvis saksøker og saksøkte. Hvem som er parter, fremgår av stevningen.¹³² En avsagt dom inneholder også betegnelse på sakens parter.¹³³ For at dommen skal kunne binde, er det en forutsetning at parten eksisterer og må i tillegg ha partsevne. Ved avgjørelsen av hvem som er parter, er den formelle partsbetegnelsen i dommen avgjørende, ikke hvem som har som har den reelle interesse, økonomisk eller på annen måte i saken.¹³⁴

¹²⁸ Se Skoghøy, Tvistemål s. 840 og Hov, rettergang I, sivil- og straffeprosess s. 355.

¹²⁹ Se for eksempel tvangsl. § 10-9, 4. ledd. ”Utfallet av søksmålet har virkning for og imot saksøkte og andre rettighetshavere i kravet.” Se også skifteloven § 22, andre ledd. ”Skifterettens avgjørelse av kravet er i alle tilfelle bindende for alle loddeiere i kravet.”

¹³⁰ Se Civilproceskommissionens utkast til lov om domstolens ordning, avgitt i 1902 s. 117.

¹³¹ Se Michelsen, Sivilprosess s. 45.

¹³² Se tvml. § 300 nr. 1

¹³³ Jfr. tvml. § 144 nr. 2.

¹³⁴ Se NOU 2001:32 s. 395. Skoghøy, Tvistemål s. 840.

Normalt vil en dom mellom A og B være uten interesse for andre. Om A får en dom overfor B for at han er eier av en ting, er dette for folk flest uvedkommende.¹³⁵ Flere hensyn tilsier at en dom ikke bør få virkning for andre enn partene.

Det første er hensynet til kontradiksjon, som er et grunnleggende prinsipp for behandlingen av tvistemål. Tvistemålsloven har flere bestemmelser som ivaretar dette prinsippet.¹³⁶ Kontradiksjon går ut på at partene skal få høre motpartens anførsler, og gis anledning til å uttale seg om disse før dom faller. Andre enn partene vil ofte ikke vite at det verserer en sak som berører deres interesser fordi de sjelden har krav på å bli varslet om den verserende sak.¹³⁷ Selv om han kjenner til den, vil hans muligheter til å påvirke resultatet være forholdsvis små. Undertiden kan de opptre som hjelpeintervent, men dette er en ren støtteaksjon til fordel for én av partene. Vilkåret er at man har ”rettslig interesse” i at den ene parten vinner.¹³⁸ Er det tale om svak hjelpeintervensjon, kan interventens prosesshandlinger dessuten nøytraliseres av partens egne.¹³⁹ Hvis saken er bindende for tredjemann,¹⁴⁰ vil han oppnå stilling som sterk hjelpeintervent. Han vil da også kunne foreta prosesshandlinger som strider mot partens egne prosesshandlinger.¹⁴¹

Et annet hensyn som tilsier at bare partene skal være bundet, er disposisjonsprinsippet og forhandlingsprinsippet. Etter disse prinsippene kan partene i stor utstrekning velge hvordan de vil ordne opp i sitt rettslige mellomværende. Dette gjenspeiler seg i sivilprosessen.¹⁴² Reglene varierer noe avhengig av hvorvidt partene har fri rådighet over tvistegenstanden eller ikke. Det er opp til partene om de vil anvende rettsapparatet. Dersom de ønsker å løse saken utenfor rettsapparatet, for eksempel ved avtale, er de i sin fulle rett til det. Derfor har partene under saken partene fri rådighet

¹³⁵ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 354.

¹³⁶ Se bl.a. tvml. § 300 nr. 2, 3 og 4, § 322 a nr. 4.

¹³⁷ Stig Gunleiksrud, Rettskraftens subjektive grenser i sivile saker, Jussens Venner, Hefte 1/2 1995 s. 73.

¹³⁸ Jfr. tvml. § 75.

¹³⁹ Jfr. tvml. § 78, første ledd, tredje punktum.

¹⁴⁰ Jfr ordlyden i tvml. § 79, første ledd, ”retslig bindende”

¹⁴¹ Jfr tvml. § 79, første ledd sammenholdt med § 72, andre ledd.

¹⁴² Se Hov, Rettergang I sivil- og straffeprosess s. 94.

over tvistegjenstanden.¹⁴³ I sivile saker er det partene som har hovedansvaret for å skaffe til veie det faktiske grunnlag for rettens avgjørelse, og i saker hvor partene har fri rådighet over sakens gjenstand, er retten i stor grad også bundet av de prosesshandlinger partene foretar.¹⁴⁴ Det betyr at dommeren er bundet av det faktum som har vært særlig fremhevet som begrunnelse for partenes standpunkter. Dette innebærer at dommeren ikke kan frifinne en part fra krav om betaling fordi kravet er foreldet, hvis parten bare har påberopt seg ugyldighet som frifinnelse.¹⁴⁵ Det innebærer også at dommeren ikke kan gå ut over partenes påstander.¹⁴⁶ Dommeren kan altså ikke tilkjenne en part 4000 kr i erstatning, hvis saksøker bare krever 3000.

Fordi utfallet av saken i så stor grad som det som er tilfellet, er avhengig av hvordan partene har lagt opp saken, og hvilke disposisjoner de har foretatt under denne, vil det være urimelig om en dom skal komme noen som ikke har vært parter i saken, til skade.

I saker hvor partene ikke har fri rådighet over sakens gjenstand, indispositive saker,¹⁴⁷ er retten ikke bundet av partenes prosesshandlinger.¹⁴⁸ I disse sakene har avgjørelsen betydning også for andre enn partene. Selv om partene i indispositive saker har hovedansvaret for å skaffe til veie det faktiske grunnlag retten skal bygge på, har retten i slike saker et selvstendig ansvar for at saken blir tilstrekkelig opplyst.¹⁴⁹ Når det gjelder rettsanvendelsen, står domstolen, både i dispositive og indispositive saker, fritt i forhold til det partene har anført.¹⁵⁰ Imidlertid vil i praksis det partene har anført om hvilke rettsregler som kommer til anvendelse, og hvordan de skal forstås, kunne være av stor betydning for utfallet av saken,¹⁵¹ fordi partene selv har hovedansvaret for å skaffe det

¹⁴³ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 95.

¹⁴⁴ Jfr. tvml. §§ 85, 86.

¹⁴⁵ Dette utledes av tvml. § 86, første ledd.

¹⁴⁶ Jfr. tvml. § 85.

¹⁴⁷ I slike saker mangler partene fri rådighet over tvistegjenstanden. Eksempler på slike saker er ekteskapssaker etter tvml. kap. 28, nedstamningssaker etter tvml. kap. 29.

¹⁴⁸ Jfr. tvml. § 86, andre ledd.

¹⁴⁹ Jfr. tvml. § 86, andre ledd, siste punktum.

¹⁵⁰ Jfr. tvml. § 191.

¹⁵¹ Se Skoghøy, Tvistemål s. 839.

faktiske grunnlag retten skal bygge på. Det vil derfor i noen saker, for eksempel barnefordelingssaker, kunne være vanskelig for retten å supplere partenes tilretteleggelsen av faktum i vesentlig grad. På den måten kan det i praksis være mindre forskjell mellom dispositive og indispositive saker.¹⁵²

Partenes disposisjonsadgang må ses i sammenheng med partenes rådighet utenfor prosessen. Har partene en vid adgang til å slutte avtaler om rettigheter og plikter av formuerettslig art utenfor rettergang, har de i utgangspunktet fri rådighet over sakens gjenstand under en prosess om slike rettigheter. Finnes det derimot rettslige skranker for partenes alminnelige disposisjonsfrihet, som for eksempel regler som er begrunnet i hensyn til samfunnet som helhet,¹⁵³ vil disse forhold også representere indispositive momenter under en prosess.¹⁵⁴

Alt i alt har partene stor innflytelse på resultatet i saken. Dette er da et vesentlig poeng når man skal ta stilling til rettskraftens subjektive grenser om at tredjemann kunne ha oppnådd et bedre resultat enn hvis han selv hadde gått til sak. Tredjemann kunne i mange tilfeller supplert partenes bevisførsel med materiale som partene enten har utelatt eller materiale som de ikke kjente til. Tredjemann kunne på denne måten oppnådd et bedre resultat enn det han påstås å være bundet av. Samlet sett taler disposisjons- og forhandlingsprinsippet mot at avgjørelser tillegges betydning for andre enn sakens parter. I og med at utfallet av saken i så stor grad som her er vist, er avhengig av hvordan partene har lagt opp saken og hvilke disposisjoner de har foretatt under denne, vil det være urimelig om en dom skal komme noen som ikke har vært parter til skade.

Et tredje hensyn som taler for at en dom bare er bindende mellom partene er for å beskytte rettmessig eier fra å miste eiendomsretten til en ting eller eiendom.¹⁵⁵ Tredjemanns egen rettsstilling bør som utgangspunkt ikke anses bindende avgjort ved

¹⁵² Se Hov, Rettergang III Sivilprosess s. 262.

¹⁵³ Se for eksempel servituttolven §§ 11 flg – om omfanget av bruksretter over fast eiendom. Disse reglene er først og fremst begrunnet i hensynet til samfunnet som helhet.

¹⁵⁴ Se Hov, Rettergang III Sivilprosess s. 262.

¹⁵⁵ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 356.

dommen. Et eksempel er at A har vunnet over B om eiendomsretten til en eiendom, mens eiendommens rettmessige eier egentlig er C. Hvis C her skulle ha vært bundet av dommen, ville han ha vært avskåret fra senere å kunne hevde sin rett. Hvis C i slike tilfeller ikke kan hevde rett til den aktuelle eiendommen, kunne vi risikert at to parter gikk til sak om en eiendomstvist som de overhodet ikke hadde eiendomsrett til.

4.1.2 Unntak

En dom kan imidlertid i enkelte tilfeller være bindende for tredjemenn.¹⁵⁶ Det vil ikke være rimelig om tredjemann alltid kunne neglisjere en dom, for eksempel slik at han kunne kjøpe en ting han visste var frakjent selgeren ved dom, uten at dommen fikk noen bindende virkning for han. Dersom dette hadde vært tilfelle, ville en dom mellom to parter vært verdiløs. En som har vunnet en sak ville da måtte risikere at den tapende motpart solgte tvistegjenstanden til en tredjepart som ikke var bundet av dommen. Å spørre om en avgjørelse er bindende for tredjemann eller ikke, er bare interessant i de tilfeller hvor det består en særlig nær forbindelse mellom tredjemanns interesser og rettsforholdet mellom partene.¹⁵⁷ Man må derfor undersøke når tredjemann berøres av en dom mellom partene på en slik måte at det vil være av betydning for han om avgjørelsen er bindende for han eller ikke, og i hvilken utstrekning den så fall binder han.¹⁵⁸

Et utgangspunkt må være at tredjemanns rettsstilling i hvert fall ikke kan være rettskraftig avgjort i videre omfang enn forholdet mellom partene.¹⁵⁹ Selv om en dom mellom A og B er bindende for tredjeman, vil han derfor bare være bundet av avgjørelsen av det rettsforhold domsslutningen tar stilling til.¹⁶⁰ Fra regelen om at rettskraftsvirkningene bare har adresse til sakens parter, kan unntaket at en dom likevel er bindende for tredjemann deles inn i tre grupper.

¹⁵⁶ Se Skoghøy, Tvistemål s. 842 - 851 og Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 354.

¹⁵⁷ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 354.

¹⁵⁸ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 354.

¹⁵⁹ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 354.

¹⁶⁰ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 354.

I den første gruppen finner man suksesjonstilfellene. Dette er de tilfellene hvor tredjemanns rett er avledet fra en av partene. En dom er like bindende for en parts universalssuksessorer som for han selv – det være seg legal- eller testamentsarvinger.¹⁶¹ En slik regel er en nødvendighet. Det ville ellers kunne bli smått om vernet om rettigheter. Man kunne risikere ny sak for hver generasjon. Prosessøkonomiske hensyn tilsier også at dommen bør være bindende for et parts suksessorer.

Dommen er videre bindende for singulær suksesjoner,¹⁶² det vil si ved overdragelse av formuesobjektet fra en av partene til en tredjemann. En overdragelse kan skje under saken. Disse tilfellene reguleres av tvml. § 65.

Dommen er også bindende for en erverver der hvor overdragelsen har funnet sted etter dommen.¹⁶³ Dette er ikke lovfestet. Regelen er imidlertid en naturlig konsekvens av at erververen normalt vil være bundet dersom suksesjon skjer under saken.¹⁶⁴ Reelle hensyn tilsier da at erververen også bør være bundet av dommen dersom suksesjon skjer etter at dommen er avsagt. At en suksessor som utgangspunkt må respektere en dom som er avsagt før suksesjon finner sted, kan oppfattes som et utslag av det generelle prinsipp om at ”ingen kan overføre større rett enn han selv har.” Regelen om singulærsuksessors stilling er dog ikke unntaksfri. Dommen blir ikke bindende for den som har ervervet ekstinktivt.¹⁶⁵ I disse tilfellene utleder han ingen rett fra parten. Han har her en bedre rettslig stilling overfor motparten enn hjemmelsmannen hadde, for eksempel gjennom ekstensivt erverv. Tredjemann er ikke avskåret fra å påberope seg dette.

I den andre gruppen finner man de tilfellene hvor en dom etter loven er bindende for alle. Slik er det ved en rekke rettsendrende dommer. Dommen ville forfeile sin hensikt dersom noen ikke trengte å respektere den. En umyndighetskjennelse har virkning for

¹⁶¹ Se Michelsen, Sivilprosess s. 250.

¹⁶² Se Michelsen, Sivilprosess s. 250.

¹⁶³ Se Michelsen, Sivilprosess s. 250 og Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 358.

¹⁶⁴ Jfr. tvml. § 65.

¹⁶⁵ Jfr. tvml. § 65, tredje ledd.

alle,¹⁶⁶ og det samme gjelder dommer i ekteskapssaker etter tvml. § 424 og i nedstamningssaker etter tvml. § 432. Disse tilfellene av *utvidet rettskraft* er nettopp utvalg av det syn at tredjemann må respektere dommens avgjørelse om rettstilstanden mellom partene.

Den tredje gruppen utgjøres av de tilfeller hvor dommen vil være bindende for en snever krets av personer som har en tilknytning til sakens parter eller tvistegjenstand. Nevnes kan tvml. §§ 81-83 om *nominato auctoris*,¹⁶⁷ aksjelovens § 5-23, andre ledd og tvangsfullbyrdelseslovens § 10-9, fjerde ledd, 2. punktum.

Tredjemann må vanligvis respektere at dommen innebærer en bindende regulering av rettsforholdet mellom sakens parter. Dette vil altså som hovedregel innebære at avgjørelsen bør få samme virkning for tredjemann som en avtale mellom partene.¹⁶⁸

Reglene om hvilke virkninger en dom vil ha for tredjemann er stort sett de samme uansett hva dommen går ut på. Hvis dommen først er bindende for tredjemann, binder den som regel både til gunst og til skade.¹⁶⁹

4.2 Hvem er enkeltvedtak bindende for?

4.2.1 Hovedregel

Et enkeltvedtak er bindende for sakens part. Hvem som er part går frem av fvl. § 2, litra e. En part er en ”*person som en avgjørelse retter seg mot*” eller ”*som avgjørelsen direkte gjelder.*”

¹⁶⁶ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 371.

¹⁶⁷ *Nominato auctoris* er en erklæring som saksøkte retter mot en tredjemann som står utenfor saken, når forholdet er at saksøkte ikke vil innlate seg på saken fordi det bare er på en annens vegne han besitter tingen eller utøver den rettighet som saken gjelder. Erklæringen inneholde en oppfordring til å overta saken. I praksis blir dette ikke brukt.

¹⁶⁸ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 355.

¹⁶⁹ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 354. Se også Voldgiftsdom inntatt i Rt. 1949 s. 186.

Det er ikke enkelt å avgjøre hvem som er part på forvaltningsrettens område. Grunnen er at framgangsmåten i et enkeltvedtak ikke er så strengt standardisert som fremgangsmåten i en rettssak.¹⁷⁰ Sakene er innbyrdes ulike og kan komme i gang på flere forskjellige måter. Når et forvaltningsorgan av eget tiltak tar opp en sak, kan det være uklart om saksbehandlingen er rettet mot noen og i tilfellet mot hvem. Og når private tar initiativ, reiser de som regel ikke sak mot noen, de søker vanligvis om noe til seg selv. Det man søker om, kan mer eller mindre gå på bekostning av andre,¹⁷¹ særlig hvis det gjelder å søke om tildeling av goder det er knapphet på. Derfor vil et formelt partsbegrep, slik som i sivilprosessen, ikke være godt nok i forvaltningsretten. For det er ofte ønskelig å gi partsrettigheter til andre som ikke ønsker å hjelpe, men tvert i mot bestride det som er anført, for eksempel av søker. Av disse grunner bør den reelle tilknytningen til saken være den avgjørende, og ikke den formelle.¹⁷²

Det første alternativet; ”den som en avgjørelse retter seg mot”, ligger nær opp til et formelt partsbegrep, som vi kjenner igjen fra sivilprosessen.¹⁷³ Man må derfor se på formuleringen i enkeltvedtaket med hensyn til hvem som har fått sin rettsstilling spesifisert i avgjørelsen. Enhver som søker noe er part i lovens forstand, ut i fra en formell betraktning.¹⁷⁴ En part etter dette alternativet er en som selv har søkt om noe, for eksempel en stilling, konsesjon, trygd eller bidrag. Det kan tenkes at forvaltningen er så sleivete i utformingen av vedtaket at den gir avslag uten å nevne søkerens navn. Søkeren er likevel part.¹⁷⁵

For det annet skal også ”den saken ellers direkte gjelder”, anses som part,¹⁷⁶ og dermed være bundet av et enkeltvedtak. Dette uttrykket er det mest omfattende. Uttrykket er vagt og generelt. Det som volder problemer, er avgrensningen av hva som ligger i begrepet. Dette er den materielle avgrensning. Uttrykket skal avgrenses mot de som

¹⁷⁰ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 470.

¹⁷¹ Se Eckhoff/Smith Forvaltningsrett s. 471.

¹⁷² Se Eckhoff/Smith Forvaltningsrett s. 471.

¹⁷³ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 471 og Graver, Alminnelig Forvaltningsrett s. 369.

¹⁷⁴ Se Graver, Alminnelig Forvaltningsrett s. 369..

¹⁷⁵ Se Graver, Alminnelig Forvaltningsrett s. 369..

¹⁷⁶ Jfr ordlyden i fvl. § 2, litra e.

berøres indirekte, det vil si de som vedtaket får faktiske virkninger for. Det er bare de som direkte berøres som er å anse som parter. Det kan sies at vilkåret for at man skal falle inn under avgrensningen ”direkte gjelder” er at virkningen for ens rettsstilling er umiddelbar. Vi må ut fra vedtaket, ta stilling til hvem sin rettighet som er berørt på en slik måte at det *direkte* berører en person. Hvis en person får sine rettigheter og plikter fastlagt eller forandret av vedtaket, vil han være berørt av det direkte, og falle under partsbegrepet.¹⁷⁷ Et eksempel er en som har fiskerett i en elv der en bedrift søker om å slippe ut avfall.¹⁷⁸ Vedtaket vil berøre fiskeretten direkte fordi retten vil bli ødelagt dersom elven forurenses.

I grenseland om hvem som kan betegnes som part ligger plan- og bygningsloven §§ 94, 95. Etter § 94 nr. 3 skal naboer varsles, og de skal få melding om vedtaket hvis de har protestert.¹⁷⁹ Til tross for det forhold at man kan få et stort og skjemmende byggverk på naboeiendommen, er dette ikke nok til å gi en person partsstatus.¹⁸⁰ Graver er imidlertid uenig. Han mener at naboer i slike tilfeller blir berørt på en slik måte at de kan ha partsstatus.¹⁸¹ Det bærende synspunktet, er likevel at det må foreligge en direkte tilknytning til saken, og at indirekte, faktiske virkninger bare unntaksvis kan gi partsstatus.

Et enkeltvedtak er også bindende for vedkommende forvaltningsorgan, selv om organet ikke regnes som part i saken. Har en person fått en trygdeytelse, har en et krav på å få ytelsen fra trygdekassen.

Selv om et enkeltvedtak ikke har rettslig virkning for tredjemenn, kan de likevel bli berørt av det. Mange enkeltvedtak har faktiske virkninger for andre enn parter. De som indirekte berøres, faller utenfor partsbegrepet etter fvl. § 2, litra e. At også disse blir bundet kan synes nokså urettferdig. De har ikke deltatt i saksforberedelsen og de har

¹⁷⁷ Se Graver, Alminnelig Forvaltningsrett s. 369.

¹⁷⁸ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 472.

¹⁷⁹ Jfr. plan- og bygningslov §95 nr. 3.

¹⁸⁰ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 472 og Woxholth, Forvaltningsloven med kommentarer s. 85.

¹⁸¹ Se Graver, Alminnelig forvaltningsrett s. 370.

ikke fått anledning til å uttale seg. Dette kan synes å stride mot de alminnelige prinsipper om at enhver som blir berørt av et offentlig vedtak, skal ha anledning til å forsvare sine interesser. Et eksempel kan være at en innehaver av en restaurant søker om skjenkebevilling. Søkeren selv er part etter den formelle avgrensningen.¹⁸² Men også naboene kan bli sterkt berørt av vedtaket fordi skjenkestedet kan føre til økt støy og uro i nabolaget. Til tross for at de er vesentlig berørt, vil naboer ut i fra en tolkning av ordlyden ”direkte gjelder” ikke være part etter vedtaket. Vedtaket gjelder ikke direkte naboens rettstilling, det har bare faktiske virkninger ved at de blir forstyrret av støy og uro.

Selv om disse tredjemenn ikke har fått være med under saksbehandlingen, har imidlertid deres interesser blitt ivaretatt gjennom reglene om klage i fvl. § 28.

Enkeltvedtak som angår spesielle tillatelser kan være strengt personlig.¹⁸³ Eksempler på slike tillatelser kan være å inneha førerkort på motorvogn, sertifikat for å føre skip eller fly, tillatelse til å jobbe som revisor, å ha advokatbevilling eller ha rett til å jobbe som lege. Disse tillatelsene gjelder ikke andre enn parten og kan ikke overlates til andre. Begrunnelsen er å sikre at vedkommende har de nødvendige kvalifikasjoner for virksomheten.

For alle slags tillatelser gjelder som hovedregel at de ikke kan overføres til andre ved salg, arv eller leie.¹⁸⁴ Begrunnelsen er at visse tillatelser har kvalifikasjonskrav til innehaveren av tillatelsen. Et annet hensyn er at myndighetene vanligvis er interessert i å holde rede på hvem som sitter med tillatelser. Når en forretning overdras eller går i arv kan det oppstå spørsmål om de tillatelser den har fått omfattes av overdragelsen, og om dette kan skje uten særlig samtykke fra vedkommende myndighet. Personlige tillatelser slik som advokatbevilling kan ikke overdras. Tillatelser som ikke har personlig karakter, for eksempel skjenkebevilling kan overdras sammen med forretningen, men dette kan kreve særskilt samtykke fra vedkommende myndighet. De etterlattes stilling når en

¹⁸² Jfr. fvl. §2, litra e, første alternativ.

¹⁸³ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 344.

¹⁸⁴ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 346.

konsesjonshaver dør, kan by på særlige problemer. Tungtveiende argumenter tilsier at man ikke skal gjøre tillatelser arvelige.¹⁸⁵ Likhetsbetraktning taler mot å etablere arvelige privilegier. Men på en annen side kan det i visse tilfelle virke hardt for de etterlatte om en virksomhet som er betinget av tillatelse, må opphøre når konsesjonshaver dør. Enkelte lover har derfor overgangsbestemmelser som gir de etterlatte adgang til å drive virksomheten i en overgangsperiode.¹⁸⁶

4.3 Sammenligning

Partsbetegnelsen i sivile saker og i saker om enkeltvedtak er veldig forskjellig. Ved avgjørelsen om hvem som er part i en sivil sak er det den formelle partsbetegnelse i dommen avgjørende, ikke hvem som har den reelle interesse, økonomiske eller på annen måte i saken.¹⁸⁷ I saker om enkeltvedtak er partsbetegnelse materiell. Begrunnelsen for denne forskjell er at fremgangsmåten i en forvaltningssak er annerledes enn i en sivil dom.¹⁸⁸ Forvaltningssaker kan komme i gang på flere forskjellige måter. Når et forvaltningsorgan av eget tiltak tar opp en sak, kan det være uklart om saksbehandlingen er rettet mot noen og i tilfelle mot hvem. Og når private parter tar initiativ, reiser de som regel ikke sak mot noen. Det vanlige er at de søker om noe til seg selv.

Sivile saker kan i unntakstilfeller ha rettslige konsekvenser for tredjemenn, det vil si at de er bundet av en dom de ikke har vært parter. Enkeltvedtak kan ikke avgjøre rettsstillingen til personer som ikke er parter. Imidlertid kan tredjemenn berøres indirekte av vedtak som ikke direkte angår dem og derfor ha rettslig klageinteresse.¹⁸⁹ Dette vil ikke bli behandlet nærmere i denne avhandlingen.

En dom er bindende for en parts suksessorer. Dette er for å hindre ny sak for hvert eierskifte. En erverver som har kjøpt en ting etter dommen er avsagt er derfor bundet av dommen. For å verne om en rettighet man er blitt tilkjent ved en dom og

¹⁸⁵ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 346.

¹⁸⁶ Se apotekloven § 11.

¹⁸⁷ Se NOU 2001:32 s. 395.

¹⁸⁸ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 470.

¹⁸⁹ Se fvl § 28, første ledd.

prosessøkonomiske hensyn tilsier en slik regel. Tillatelser på forvaltningsrettens område gjelder kun partene og kan ikke påberopes av partens arvinger eller overdras til disse. Det samme gjelder for en erverver. Dette er fordi en del tillatelser er strengt personlige.

5 Hvilke betydning har en avgjørelse for senere saker?

5.1 Hvilke konsekvenser skal dommen tillegges i senere saker?

Hvilke konsekvenser en avgjørelse skal ha i senere saker blir på sivilprosessens område kalt for dommens *materielle rettskraft*.¹⁹⁰ Materiell rettskraft har to sider. Man kan tale om to virkninger ; den negative (avvisningsfunksjon) og den positive rettskraftsvirkning. (Prejudisialfunksjon)

Den første siden av at en dom er rettskraftig er dommens negative virkning eller avvisningsfunksjonen. Den negative virkningen går direkte frem av ordlyden i tvml. § 163. Dersom det reises ny sak om det "krav" som er avgjort ved dommen, skal den nye sak avvises ex officio. Dommen stenger for nytt søksmål mellom partene om det krav som i den første var sakens tvistegjenstand. Det som slik er fastsatt i dommen, kan ikke rikkjes gjennom et nytt søksmål. Dette er en naturlig videreføring av at en formelt rettskraftig dom ikke lenger kan påankes. Hvis ikke dommen skulle stenge for ny sak, vil regler om ankefrist ikke ha særlig realitet. Dessuten ville aldri en sak ta slutt, og partene ville aldri kunne innrette seg dersom det var mulig å gå til nytt søksmål om samme krav. Etter ordlyden i tvml. § 163 omfatter den bare dommer. Imidlertid tolkes bestemmelsen slik at avgjørelser i form av kjennelser,¹⁹¹ beslutninger,¹⁹² skjønn,¹⁹³ og realitetskjenninger¹⁹⁴ får samme stilling som dommer.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Se Skoghøy, Tvistemål s. 774, Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 321.

¹⁹¹ Jfr. tvml. § 164, tredje ledd.

¹⁹² Jfr. tvml. § 165, tredje ledd.

¹⁹³ Se skjønnsloven § 4, jfr. § 2, første ledd, jfr. tvml. § 163, første ledd.

¹⁹⁴ Se for eksempel skifteloven § 23 nr. 1, konkursloven § 150 og tvangfullbyrdelsesloven § 6-3.

¹⁹⁵ Se Skoghøy, Tvistemål s. 781.

En avgjørelse skal legges til grunn prejudisielt i senere saker. Dersom et spørsmål som er avgjort ved dom og får betydning i en senere sak, skal den første avgjørelsen legges til grunn. Dette kalles den materielle rettskrafts positive funksjon eller prejudisialfunksjon. Den positive rettskraft er ikke uttrykkelig fastslått i noen generell lovbestemmelse, men er en naturlig videreføring av at det ikke er adgang til å reise ny sak om samme krav eller rettsforhold. Den er også forutsatt i flere lovbestemmelser, for eksempel i tvml. § 162. Bestemmelsen forutsetter at dersom det ikke er truffet beslutning om noe annet, skal dommer som er formelt rettskraftige, legges uprøvet til grunn i senere saker. Det samme er forutsatt i tvfl. § 4-2, som angir hvilke innvendinger som under tvangsfullbyrdelse kan gjøres gjeldende mot et krav som er fastsatt i dom eller i et annet tvangsgrunnlag. Det er også naturlig å se regelen om den materielle rettskrafts positive funksjon i sammenheng med tvml. § 107, første ledd, som forutsetter at det finnes en positiv rettskraftsvirkning. Poenget med å utsette den ene saken, er nettopp at i den andre saken vil en få en bindende avgjørelse av et spørsmål som også har betydning i den første saken. Den materielle rettskrafts positive funksjon har betydning i flere relasjoner.¹⁹⁶ Blant annet har den betydning i tilfeller hvor et krav eller et rettsforhold er rettskraftig avgjort, er et prejudisielt rettsforhold i en sak som senere blir reist. Det er for eksempel avsagt dom for at A ikke har beiterett på Bs eiendom. Dommen er rettskraftig, men A fortsetter å beite på Bs eiendom. Dette finner B seg ikke i, og han reiser søksmål mot A med krav om erstatning for ulovlig bruk av hans eiendom. Som følge av den materielle rettskrafts positive funksjon skal retten i erstatningssaken uprøvet legge til grunn at A ikke har beiterett på Bs eiendom.

Den materielle rettskraftsvirkning inntreffer først når dommen er blitt formelt rettskraftig,¹⁹⁷ altså når den ikke lenger kan angripes gjennom anke, kjæremål eller oppfriskning.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Se Skoghøy, Tvistemål s. 775.

¹⁹⁷ Dette går fram av ordlyden i tvml. § 161, andre ledd ”indtræder alle de følger av dommen, som ikke kræver nogen fuldbyrdelse.”

¹⁹⁸ Jfr. tvml. § 161, første ledd.

5.2 Hvilke virkninger har et enkeltvedtak for senere saker?

Et enkeltvedtak har ikke en avvisningsfunksjon fordi et enkeltvedtak i utgangspunktet ikke stenger for muligheten til å søke om noe man tidligere har fått avslag på. Et forvaltningsorgan kan ikke som utgangspunkt avvise søknaden med den begrunnelse at parten har søkt om en tillatelse tidligere, og fått saken avgjort, og derfor avviser søknaden. Reglene kan ha blitt endret eller det foreligger nye opplysninger siden sist han søkte, slik at denne gang oppfyller han vilkårene for å få en bestemt tillatelse. Det er imidlertid ikke noe krav om at forholdene må ha endret seg. En person kan søke gang på gang om en trygdeytelse eller tillatelse til å sette opp en garasje uten å påberope seg noen endringer siden forrige avslag. Forvaltningsorganet avviser sjelden en søknad med begrunnelse at de allerede har gitt han avslag. Forvaltningsorganet realitetsbehandler søknaden og fatter et nytt enkeltvedtak. Vurderingen forvaltningsorganet gjør, er om det vil treffe vedtak med samme innhold som sist eller treffe et vedtak med et annet innhold.

Noen enkeltvedtak er av en slik karakter at de har negative rettskraftsvirkninger for en begrenset periode. Eksempler på dette er enkeltvedtak avsagt av Fylkesnemnda, som er et domstolslignende forvaltningsorgan. Når barnevernet har forberedt en sak om omsorgsovertagelse går de til Fylkesnemnda for at de skal fatte vedtak. Fylkesnemnda kan fatte vedtak om omsorgsovertagelse av barn. Fylkesnemnda for sosiale saker kan også fatte vedtak om tvangsinnleggelse av rusmisbrukere¹⁹⁹ og tvangsinnleggelse av gravide rusmisbrukere.²⁰⁰ Alle vedtak kan overprøves av tingretten.²⁰¹ Når Fylkesnemnda har avsagt et vedtak har parten to måneders på seg for å bringe saken inn for retten.²⁰² Dersom parten ikke anker kan han likevel få tatt opp igjen saken, men ikke før det har gått minst ett år før vedtaket ble fattet. Når dommen har blitt formelt rettskraftig, kan ikke ny sak reises før ett år har gått.²⁰³

¹⁹⁹ Se Sosialtjenestelov, Lov 13. des. 1991 nr. 81 § 6-2.

²⁰⁰ Se Sosialtjenestelov, Lov 13. des. 1991 nr. 81 § 6-2a.

²⁰¹ Se Sosialtjenestelov, Lov 13. des. 1991 nr. 81 § 9-10.

²⁰² Se sosialtjenestelov, Lov 13. des. 1991 nr. 81 § 9-10, tredje ledd og barnevernloven § 7-1, litra i, jfr. sosialtjenestelov § 9-10.

Enkeltvedtak kan i spesielle tilfeller ha betydning i senere saker og medføre at senere vedtak blir konsekvent avslått. Dette minner om avvisning. Enkeltvedtak om kjøpslån i Husbanken er et eksempel på dette. Lån i husbanken er en behovsprøvd låneordning som gis til de som har problemer med å få lån i vanlig bank. Husbankslån kan i utgangspunktet bare gis én gang. Har man fått husbanklån én gang, har husbanken interne retningslinjer om at man ikke kan få husbankslån én gang til. Selv om dette ligner på en avvisning, er avgjørelsen et enkeltvedtak.

En beslutning fra et forvaltningsorgan kan også sies å ha virkninger som ligner på rettskraft, på den måte at den legges til grunn for senere avgjørelser av samme myndighet eller en annen. Et avsagt enkeltvedtak har betydning i flere relasjoner. En som har fått konsesjon til å drive et skjenkested, kan gjøre dette i henhold til vedtaket. En som har fått avslag men likevel driver et skjenkested risikerer derfor å bli straffeforfulgt for manglende konsesjon.

Fra og med 1. november 2001 ble det mulig for privatpersoner, foreninger og næringsdrivende å få bindende forhåndsuttalelse fra skattedirektoratet i saker som gjelder inntektsskatt, formuesskatt, merverdiavgift og investeringsavgift. Man kan bare be om uttalelse om *egne* skatte- eller avgiftsforhold, *norsk* skatte- og avgiftslovgivning, og *framtidige* rettsspørsmål i forbindelse med en konkret disposisjon som ennå ikke er satt i verk. Hensikten med ordningen er å gi skatte- og avgiftspliktige større forutsigbarhet i forhold til framtidige disposisjoner. Bindende forhåndsuttalelse gjelder i tre år. Den som har fått en bindende forhåndsuttalelse kan kreve at uttalelsen legges til grunn i forbindelse med likningen eller når merverdien blir fastsatt. Han kan også velge å ikke påberope seg uttalelsen. Skatte- og avgiftsspørsmålet vil da bli vurdert på nytt på vanlig måte. For å få en slik forhåndsuttalelse, må man betale et gebyr. Hjemmel: Merverdiavgiftsloven XIV a, ligningsloven kap. 3A, folketrygdlovens § 24-3.

²⁰³ Se tvml. § 486, første ledd.

5.3 Sammenligning

Det er store forskjeller på sivilprosessens kontra forvaltningsrettens område med hensyn til hvordan man behandler negativ rettskraft. Problemstillingen på forvaltningsrettens område blir som regel ikke om man skal avvise en søknad, men om man skal treffe en beslutning med et annet innhold. Det avgjørende er derfor om den forrige beslutningen var materiell riktig. Det er ikke noe i veien for at man kan søke om og om igjen. Mange uten formell juridisk kompetanse arbeider med saksbehandling i forvaltningen. De som søker stiller ofte uten juridisk bistand. En avvisning som er uriktig, ville gjøre det vanskelig for den det går ut over og søkeren måtte da gå den tunge veien via rettsapparatet for å få sin rett. Enkeltvedtak kan påklages og behandles av en høyere instans. Dette sikrer rettssikkerheten. Visse forvaltningsorganer, slik som Husbanken, har imidlertid interne instruksjoner som reelt sett kan virke som rettskraftsvirkninger. De har instruksjoner for fremgangsmåten når noen har søkt gjentatte ganger om noe, men ikke fyller vilkårene. I slike tilfeller er regelen ett år før man kan søke på nytt.

6 Hva er bindende avgjort?

6.1 Hva er bindende avgjort i dommen?

Problemstillingen er i hvilken utstrekning er det bindende fastslått at bestemte rettsforhold består eller ikke består. Med uttrykket ”rettskraftens objektive grenser”, mener vi grensene for hva som er bindende avgjort ved dommen.²⁰⁴ Ofte er dette enkelt å avgjøre.²⁰⁵ Det kan være klart at en dom i en sak ikke har noen betydning for en annen tvist mellom partene. Dommen i en sak angående en beiterett til et område vil selvsagt ikke spille noen rolle i en annen sak mellom de samme parter om for eksempel *gyldigheten av et gjeldsbrev*. Det er imidlertid noen grensetilfeller som volder store problemer. I det følgende skal jeg ta for meg situasjoner hvor det kan oppstå problemer.

²⁰⁴ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 331 og Skoghøy, Tvistemål s. 776.

²⁰⁵ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 331.

6.2 Hva knytter rettskraftsvirkningen seg til?

Selv om det ikke står noe i loven, er utgangspunktet at det bare er det rettsforhold eller krav retten i sin domsslutningen har tatt stilling til, som er rettskraftig avgjort.²⁰⁶ Dette har utviklet seg gjennom rettspraksis.²⁰⁷ Eksempel fra rettspraksis finner vi i Rt. 1992 s. 1341. En eiendom bestod av to bruksnummer. I en tidligere sak²⁰⁸ tok domsslutningen kun stilling til det ene. Selv om premissene forutsatte at de to bruksnummer måtte behandles på samme måte, forelå det ingen rettskraftig avgjørelse for det bruksnummer som ikke var nevnt i domsslutningen. Retten skal i domsslutningen ta uttrykkelig standpunkt til alle krav som er tvistegjenstand i saken, det vil si at partene har brakt dem inn for retten med påstand om dom.²⁰⁹ Domsslutningene kan imidlertid være så kortfattet at den ikke i seg selv gir noen tilstrekkelig anvisning på hva som er rettskraftig avgjort, for eksempel der domsslutningen nøyer seg med å slå fast at ”saksøkte frifinnes” eller at ”saksøkte plikter å betale saksøkeren kr. 10.000 innen 14 dager” I slike tilfeller må domsslutningen tolkes ut i fra med premissene.²¹⁰

For å bestemme hvilke rettsvirkninger dommen skal føre med seg for partene, og hvilken betydning dommen skal ha der den har prejudisiell betydning i en annen sak, er det derfor nødvendig å fastslå innhold og både av de rettigheter som er tilkjent en part, og de som er frakjent han, dvs. hvilke rettigheter han i følge dommen ikke har.²¹¹

For å ta stilling til om en ny sak skal avvises, er rettighetenes innhold og omfang derimot av mindre betydning.²¹² For å kunne avgjøre dette, er det tilstrekkelig å vite om de to sakene kan sies å gjelde ”samme rettsforhold” eller ikke, eventuelt om forholdet faller inn under noen av de særregler som tillater ny sak om rettsforhold til tross for at det foreligger en rettskraftig avgjørelse.²¹³ Hvor man finner de momenter som bestemmer hva dommen gir en part rett til, og hva den ikke gir han rett til, vil kunne

²⁰⁶ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 333 og NOU 2001:32 Rett på sak s. 381.

²⁰⁷ NOU 2001:32 s. 381.

²⁰⁸ Rt. 1987 s. 17.

²⁰⁹ NOU 2001:32 s. 381.

²¹⁰ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 333.

²¹¹ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 336.

²¹² Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 336.

²¹³ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 336.

være litt forskjellig. Er dommen utformet slik at det positivt fastslås at et rettsforhold eksisterer, vil det som oftest gå fram av domsslutningen hva det er parten har rett til. Om dommen også innebærer en avgjørelse av at han er uberettiget til et eller annet, vil dette fremgå ved å sammenholde partenes påstander med domsslutninger. Er det krevet dom for kr. 100.000, mens dommen går ut på at saksøkeren har krav på 70.000, må det også regnes som rettskraftig avgjort at saksøkeren ikke har krav på differansen mellom den opprinnelige påstand og det han er blitt tilkjent ved dommen.²¹⁴ Er dommen utformet slik at det sies at en rett ikke eksisterer, er situasjonen vanligvis den omvendte.²¹⁵ For å kunne bestemme hvilke rettigheter og plikter dommen gir parten, må en sammenholde domsslutningen med den påstand han har nedlagt.²¹⁶ A har for eksempel krevet dom for at B overhodet ikke har lov til å fiske i et bestemt vann, og dommen går ut på at B ikke har rett til å fiske med garn. Det ville i dette tilfellet kunne være rimelig å tolke dommen slik at B har rett til vanlig sportsfiske. Derimot kunne en neppe legge noe slikt i avgjørelsen dersom det opprinnelig bare var påstått dom for at B ikke hadde rett til å fiske med garn. I så fall ville det vel være mest naturlig å gå ut i fra at ikke noe var avgjort med hensyn til retten til å drive sportsfiske.

Hvis det anlegges søksmål om en del av et større rettsforhold, for eksempel om en del av et pengekrav, vil en dom ikke være bindende for resten av kravet.²¹⁷ Men i enkelte tilfeller kan et begrenset saksanlegg tolkes som et avkall på det overskytende del av kravet, eller en kan komme til samme resultat ut fra en oppgjørsbetragtning. Dersom en kommer til at restkravet faller bort i slike tilfeller, er dette imidlertid ikke utsalg av noen rettskraftsvirkning, men av sivilrettslige regler. Dette har blant annet den konsekvens at det begrensede saksanlegg ikke vil føre til at ny sak om restkravet avvises, men at saksøkte eventuelt frifinnes.²¹⁸

Dersom saksøkte fremsetter motkrav uten å reise selvstendig motsøksmål, skal kravet anses rettskraftig avgjort så langt det tillates brakt i motregning.²¹⁹ Er motkravet større

²¹⁴ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 336.

²¹⁵ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 336.

²¹⁶ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 336.

²¹⁷ Se Rt. 1990 s. 595 og Rt. 1924 s. 406.

²¹⁸ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 337.

²¹⁹ Se tvml. §163, andre ledd.

enn hovedkravet, er derfor ingenting avgjort med bindende virkning om den overskytende delen, verken at kravet eksisterer eller at det ikke eksisterer.²²⁰ Derimot vil en dom som forkaster en motregningsinnsigelse ikke innebære noen rettskraftig avgjørelse av motkravets eksistens.²²¹ Til dels kan dette begrunnes med at selv om motregningsinnsigelsen ikke tas til følge, er det ikke uten videre gitt at selve motkravet ikke eksisterer. Det kan være andre grunner til at det ikke er adgang til motregning, for eksempel at motkravet ikke er forfalt.

En dom har som utgangspunkt ikke noen rettskraftsvirkninger som angår *andre* rettsforhold enn de som er pådømt.²²² Andre rettsforhold kan man fritt gå til sak om, og like selvsagt er det at en avsagt dom ikke vil ha betydning når det er et annet rettsforhold som har prejudisiell betydning i en senere sak.²²³

At rettskraftsvirkninger bare inntreffer når en ny sak gjelder det samme rettsforhold er uttrykkelig sagt i tvml. § 163, første ledd, når det gjelder avvisningsfunksjonen. Også når det gjelder rettskraftens positive funksjon, er det egentlig selvsagt at en avsagt dom om et rettsforhold ikke har noen betydning hvis det er et annet rettsforhold som har prejudisiell betydning i en senere sak.²²⁴ I de aller fleste tilfeller vil det være helt uproblematisk å avgjøre om en ny sak gjelder det samme rettsforhold som er avgjort i en tidligere dom eller ikke.²²⁵

Identitetsspørsmålet melder seg først og fremst når det er store likhetspunkter eller nær sammenheng mellom søksmålgjenstanden i en allerede pådømt sak, og det rettsforhold det er reist ny sak om eller som har prejudisiell betydning i samme sak.²²⁶

Skal for eksempel en dom som forkaster et erstatningskrav være til hinder for ny sak om oppreisning for samme skadevoldelse?

²²⁰ Se Rt. 1986 s. 312.

²²¹ Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 337.

²²² Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 338.

²²³ Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 339.

²²⁴ Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 339.

²²⁵ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 339.

²²⁶ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 339.

”Reksten II”²²⁷ illustrerer hvordan en skal fastlegge en doms rettskraftsvirkninger. Problemstillingen i denne dommen var hvilke rettskraftsvirkninger en tidligere dom²²⁸ skulle ha. (Reksten II angår rekkevidden av Reksten I) I Reksten I-dommen ble Hilmar Reksten Almennyttige fond dømt til å stille til disposisjon for Hilmar Rekstens dødsbo, dets konkursbo, ”den kunstsamling som er omhandlet i gavebrevet av 3.mai 1972.”²²⁹ Senere oppsto uenighet om omstøtelseskravet det var gitt dom for, også innbefattet den kunst fondet hadde hatt hånd om, men som hadde inngått som en del a den såkalte fellesformuen mellom Hilmar Reksten og hans barn . Fellesformuen var opprinnelig morsarven til Hilmar Rekstens barn av første ekteskap. Konkursboet fikk medhold i at de omhandlede deler av fellesformuen var omfattet av dommen i 1988. Om spørsmålet om hvordan den materielle rettskraft skal fastlegges, uttaler førstvoterende med tilslutning fra de øvrige dommerne: *”Prosessuelt er det adgang til å få en dom på en slik måte – ved tolkingen av en rettskraftig dom – klarlegger den tidligere dommens rettskraftsvirkning. Tvistegjenstanden blir da nettopp dommens omfang, og ikke som tvistegjenstand i den sak som ledet til dom av 8. desember 1988”²³⁰, omstøtelseskravet og dets omfang. Denne forskjellen i tvistegjenstand får sentral betydning for de retts- og bevisfakta som er relevante ved avgjørelsen. Disse vil nettopp være forhold som bare kan klarlegge innholdet og forståelsen av domskonklusjonen, i motsetning til forhold som bare kan belyse i hvilken utstrekning det, uavhengig av den tidligere dom, ville være riktig å avsi for omstøtelse.”²³¹*

Hensiktsmessige og språklige regler vil sette grenser for om et krav er det samme eller ikke.²³² For det første legger ordlyden i tvml. § 163, første ledd bånd på valget. Hvis et rettsforhold oppfattes så vesentlig forskjellig fra et som allerede er rettskraftig avgjort at man rent språklig vanskelig kan si at de er identiske, må dette tillegges betydning til

²²⁷ Rt. 1996 s. 1480. Se Hauge, Skoghøy - Avgjørelser i sivilprosess s. 270.

²²⁸ Rt.1988 s.1327, ”Reksten I”

²²⁹ Rt. 1996 s. 1480 (s. 1486 i dommen.)

²³⁰ Rt. 1988 s. 1324, Reksten I.

²³¹ Førstvoterende i Rt 1996 s 1480 (s. 1486 i dommen)

²³² Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 339.

tross for at de reelle kunne tale for å anse den første dommen for bindende.²³³ I juridisk teori²³⁴ finnes det ganske tradisjonsbestemte oppfatninger om hva som skal betraktes som ett og hva som skal betraktes som et annet rettsforhold. Eiendomsrett er et slikt eksempel. Eiendomsretten er det samme krav uansett hvilket grunnlag som påberopes.²³⁵ Har man for eksempel ikke fått medhold i et krav om å være eier på grunn av kjøp, er det vanlig å anta at man ikke kan gå til ny sak på grunn av hevd.

Identitetsspørsmålet kan også avgjøres etter en sammenligning.²³⁶ Når man skal undersøke om to rettsforhold er identiske, kan man langt på vei komme fram til de rettsfølger det er avsagt dom for, og de rettsfølger det er reist ny sak om, eller som har prejudisiell betydning i en senere sak.

Dersom de rettsfølger man krever, eller som har prejudisiell betydning i sak nr. 2, er kvalitativt forskjellig fra det som ble avgjort i den første saken er rettsforholdene normalt forskjellig.²³⁷ At det er avsagt dom for at en avtale skal kunne heves på grunn av mislighold er det ikke til hinder for at man senere kan gå til sak om erstatning. Rettspraksis er imidlertid ikke helt entydig. I to rettsavgjørelser fra henholdsvis 1992²³⁸ og 1993²³⁹ avviste retten et krav som gjaldt ulike rettsfølger enn sak nr. 1. Hov mener at avvisning er feil i disse sakene og mener at retten skulle ha realitetsbehandlet kravene og frifunnet saksøkte i stedet.²⁴⁰ Skoghøy mener imidlertid at det var riktig å avvise kravene fordi søksmålsgjenstanden reelt var den samme som i den første saken. Jeg er enig med Skoghøy og Høyesterett. Man bør ikke kunne gå til nytt søksmål mot motparten med en påstand om for eksempel erstatning for at han ved de opplysninger han gav i den første saken, forårsaket en uriktig avgjørelse.

²³³ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 340.

²³⁴ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 340 og Skoghøy, Tvistemål s. 823.

²³⁵ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 340 og Skoghøy, Tvistemål s. 823.

²³⁶ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 340.

²³⁷ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 341 og Skoghøy, Tvistemål s. 815.

²³⁸ Se Rt. 1992 s. 1069.

²³⁹ Se Rt. 1993 s. 10.

²⁴⁰ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 341.

Hvis rettsfølgene er kvalitativt like, kan det være vanskelig å avgjøre hva som er det samme og hva som er ulike rettsforhold. Hvis reglene etter sivilrettslige regler kan inntre ved siden av hverandre, vil man ha med to forskjellige rettsforhold å gjøre.²⁴¹ Hvis A skylder B kr. 10.000 etter en kjøpekontrakt og kr. 10.000 i anledning en skadevoldende handling har vi med to forskjellige rettsforhold å gjøre. Like rettsfølger som ikke kan inntre ved siden av hverandre er som regel identiske rettsforhold og derved samme krav.²⁴²

Det er bare de rettsforhold (spørsmål om rett, plikt, frihet, kompetanse mv.) domsslutningen tar stilling til, som må anses som rettskraftig avgjort.²⁴³ En dom fører derimot ikke med seg noen bindende avgjørelse av de rettslige eller bevismessige vurderinger som er kommet til uttrykk i dommen. Hvis for eksempel en utleier får medhold i at en leieboer skal sies opp fordi han har behandlet leiligheten uforsiktig, kan retten likevel i en senere sak om erstatning for skaden komme til at leieboeren har behandlet leiligheten forsvarlig. Årsaken er at dette er to forskjellige saker som avgjør to ulike krav. At rettslige vurderinger ikke blir bindende avgjort, kan vi hjemle i to bensindommene fra 1930-tallet.²⁴⁴

Hovedregelen om at det bare er det rettsforhold som domsslutningen tar stilling til, som er rettskraftig avgjort, innebærer også at rettsforhold som retten prejudisielt må ta stilling til, ikke kan anses som rettskraftig avgjort.²⁴⁵ For å avgjøre et krav som er tvistegjenstand, må retten ofte ta standpunkt til andre rettsforhold som har betydning for avgjørelsen uten det i seg selv er tvistegjenstand. Rettens standpunkt til slike såkalte prejudisielle rettsforhold blir ikke rettskraftig avgjort.²⁴⁶ For å illustrere dette kan vi ta for oss følgende eksempel, Hvis A i sak 1 krever erstatning for ulovlig hugst, vil spørsmålet om hvem som er eier av parsellen være et prejudisielt rettsforhold som ikke er rettskraftig avgjort. Selv om retten gir A medhold i erstatningskravet med den

²⁴¹ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 342.

²⁴² Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 343.

²⁴³ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 333.

²⁴⁴ Rt. 1934 s. 625 og Rt. 1936 s. 801.

²⁴⁵ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 334.

²⁴⁶ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 334.

begrunnelse at han er eier, hindrer dette ikke B i å anlegge ny sak med den påstand om fastsettelsesdom for at han er eier. A kan imidlertid unngå dette dersom han i sak 1 i tillegg til å kreve fullbyrdsdom for erstatningskravet, også krever fastsettelsesdom for at han er eier. I så fall blir også spørsmålet om eiendomsretten rettskraftig avgjort i første sak.²⁴⁷

6.3 Hva er bestemt om det rettsforhold som er endelig avgjort?

Selv om det er på det rene hvilket (eller hvilke) rettsforhold som er endelig avgjort, er det også nødvendig å bringe på det rene hva som er endelig avgjort om dette,²⁴⁸ med andre ord innholdet og omfanget av den rett, plikt, frihet eller kompetanse som dommen tar stilling til. Dette blir et spørsmål om tolking og utfylling av dommen. Tolkningen følger imidlertid til dels av andre prinsipper enn tolkningen av vanlige private utsagn.²⁴⁹

6.3.1 Alminnelige regler om tolkningen av dommer

En sier gjerne at utgangspunktet ved tolkningen av dommer, er at tolkningen skal være objektiv.²⁵⁰ Men begrepet ”objektiv tolkning” betyr ikke det samme når det brukes om dommer, som når det brukes om avtaler.²⁵¹ Forskjellen viser seg først og fremst i hvilke tolkningsmomenter en skal ta hensyn til, bl.a. gjør det seg ulikheter gjeldende med hensyn til hvilken vekt det skal legges på partenes subjektive oppfatning. Når en skal tolke en domsslutning, vil en som utgangspunkt bare kunne benytte seg av de tolkningsmomenter som fremgår av selve dommen. Domsgrunnene, for eksempel opplysninger om partenes påstander og anførsler, vil her være av vesentlig betydning. Momenter som ikke fremgår av dommen, kan en derimot som regel ikke ta hensyn til, bortsett fra de mest generelle prinsipper om tolkning, for eksempel hensynet til språklig konsekvens, rimelig resultat m.v.²⁵² Det regnes som sikker rett at dommere ikke kan oppføres som vitner hvis det oppstår tvil om hvordan en dom skal tolkes.²⁵³ Det finnes

²⁴⁷ Se NOU 2001:32 s. 381

²⁴⁸ Se NOU 2001:32 s. 382.

²⁴⁹ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 335.

²⁵⁰ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 335.

²⁵¹ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 335.

²⁵² Jfr. Rt. 1965 s. 1362.

²⁵³ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 230.

mange eksempler fra Høyesterett som slår fast at dommere, både fagdommere og meddommer, ikke kan føres som vitner når det gjelder forståelsen av de dommer som er avsagt, for eksempel om hvordan de skal tolkes, eller for å bringe på det rene om dommeren har tatt hensyn til alle relevante momenter i sakene.²⁵⁴ At dommer ikke kan føres som vitner for å forklare seg om avgjørelser de har truffet, er begrunnet med at rettsavgjørelser bare kan endres etter bestemte fremgangsmåter.²⁵⁵ Både i tvistemål og straffesaker finnes det særlige regler om adgangen til å rette feil og ufullstendigheter, (jfr. tvml. §§ 156 og 157 og strpl. §§ 44 og 45.) Disse bestemmelsene hviler på en forutsetning om at dommen ikke kan endres på andre måter enn anke eller gjenopptagelse.²⁵⁶

6.4 Hva er bindende avgjort i et enkeltvedtak?

Det er ofte enkelt å avgjøre hva et enkeltvedtak går ut på. En part som har søkt på noe får enten avslag eller tillatelse på sin søknad. Vedtaket kan for eksempel si at NN har lov til å sette opp en garasje som han har søkt tillatelse om på eiendom x. Garasjen må være i samsvar med søknaden. Noen ganger inneholder tillatelsen vilkår. Har en part fått avslag for en søknad om skjenketillatelse har dette ikke noen innvirkning for hans byggesøknad. Dette virker nokså selvsagt. Forvaltningens vedtak er som regel klare og utvetydige. Legalitetsprinsippet tilsier at inngripende vedtak trenger klarere ordlyd enn mindre inngripende vedtak i legalitetsprinsippets randsone.²⁵⁷

6.5 Sammenligning.

Hva som er bindende avgjort i enkeltvedtak og i sivile dommer er som regel lett å avgjøre. På sivilprosessens område finnes det imidlertid enkelte grensetilfeller som har voldt problemer.²⁵⁸ Jeg har ikke funnet tilsvarende grensetilfeller på forvaltningsrettens område. Kanskje skyldes dette at forvaltningsorganene oftest ikke tar stilling til så store sakskomplekser som i sivile saker. Uklare enkeltvedtak løses ofte ved at parten

²⁵⁴ Se Rt. 1933 s. 864, Rt. 1951 s. 679, Rt 1957 s. 1246, Rt. 1959 s. 830, Rt. 1978, s. 1553, Rt. 1979 s. 1341, Rt. 1980 s. 1679.

²⁵⁵ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 230.

²⁵⁶ Se Hov, Rettergang I Sivil- og straffeprosess s. 230.

²⁵⁷ Se Graver, Alminnelig Forvaltningsrett s. 206.

²⁵⁸ Se for eksempel Rt. 1988 s. 1327. (Reksten I)

kontakter vedkommende forvaltningsorgan og får en avklaring. Forvaltningsvedtak har ikke samme presedensvirkning²⁵⁹ på samme måte som en sivil sak. Tolkningen av dommer og enkeltvedtak skal være objektiv.

7 Avsluttende bemerkninger

Å sammenligne rettskraftsvirkninger av sivile dommer med rettskraftslignende virkninger av enkeltvedtak har vært en vanskelig prosess. Det har vært vanskelig å finne likheter. Begrepet rettskraft brukes i utgangspunktet ikke på enkeltvedtak. Det er ikke vanlig å si at et enkeltvedtak har rettskraft på samme måte som en sivil dom.

De fleste forvaltningsorganer har trekk som skiller dem fra domstolene og bærer bud om at saksbehandlingen må være annerledes.²⁶⁰ Forvaltningsorganer har til dels langt større saksmengde og arbeider oftere under tidspress som gjør det vanskelig å bruke for mye tid på hvert enkelt vedtak. Hensyn som gjør seg gjeldende når forvaltningen behandler saker er effektivitetshensynet, det vil si hensynet til å få realisert de samfunnsmessige mål best mulig og med minst mulig omkostninger.²⁶¹ Hensynet til grundighet er også et viktig hensyn, men dette veies mot hensynet til hurtighet og enkelhet. I mange tilfeller er det ikke rasjonelt å stille maksimale krav til grundighet fordi saksbehandlingen da kan bli for kostbar og langtekkelig.

En sivil dom er et endelig oppgjør om en rettstvist mellom to parter. Det er viktig med et materielt riktig resultat. Her er hensynet til grundighet viktig. Domstolen er kanskje det organ som har den grundigste saksbehandlingen. Fordi dommer har rettskraft og er et endelig oppgjør mellom partene, må saksbehandlingen være grundig.

²⁵⁹ Avgjørelse som kan påberopes som norm ved et senere liknende tilfelle.

²⁶⁰ Se Eckhoff/Helgesen, Rettskildelære s. 226.

²⁶¹ Se Eckhoff/Smith, Forvaltningsrett s. 74, 384.

8 Litteraturliste

Litteratur

- Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 4. utg. Oslo, 1997
- Andenæs, Johs. *Statsforfatningsrett*. 8. utg. Oslo, 1998
- Eckhoff, Torstein *Forvaltningsrett*. 6.utg. ved Eivind Smith. Oslo, 1997
- Eckhoff, Torstein *Rettskildelære*. 4. utg. ved Jan E. Helgesen, Oslo, 1997
- Frihagen, Arvid. *Forvaltningsloven, kommentarutgave*. 2.utg. Oslo, 1986
- Graver, Hans Petter. *Alminnelig forvaltningsrett*. 1.utg. Oslo, 1999
- Hauge, Skoghøy, Avgjørelser i sivilprosess. 1. utg. Oslo. 2001
- Hov, Jo. *Rettergang I Sivil- og straffeprosess*. 1.utg. Oslo, 1999
- Hov, Jo. *Rettergang III Sivilprosess*. 1. utg. Oslo, 2000
- Lagerløv, Sverre. *Forvaltningshåndboka*. 1. utg. Oslo 1998
- Michelsen, Hans M. *Sivilprosess*. 1. utg. Oslo, 1999
- Slettan, Svein, Øye, Toril Marie. *Forbrytelser og straff*. 1. utg. Oslo, 1997
- Skoghøy, Jens Edvin A. *Tvistemål*. 2.utg. Oslo, 2001
- Woxholth, Geir. *Forvaltningsloven, kommentarutgave*. 3. utg. Oslo, 1999

Forarbeider

- Ot.prp. nr. 1 for 1910 "Utkast til lov om rettergangsmaaten i tvistemaal med motiver avgitt av civilprocekskommissionen."
- Ot.prp. nr. 38. (1964-65) Forvaltningsloven.

Utredninger

- NOU 2001:32. Rett på sak

Artikler

- Jussens Venner, Hefte 1/2 1995.

Lovregister

Grunnloven (l. 17. mai 1814)

§ 76

§ 96

Straffeloven (l. 22. mai. 1902 nr. 10)

§ 344

Domstolsloven (l. 13. august 1915 nr. 5)

§ 147

Twistemålsloven (l. 13. august 1915 nr. 6)

§ 54

§ 63

§ 64

§ 65

§ 72

§ 75

§ 78

§ 79

§ 81

§ 82

§ 83

§ 85

§ 86

§ 96

§ 99

§ 107

§ 137

§ 144

§ 156

§ 157

§ 161

§ 162

§ 163

§ 164

§ 165

§ 189

§ 191

§ 286

§ 300

§ 322

§ 346

§ 356

§ 357

§ 359

§ 360

§ 361

§ 398

§ 405

§ 423

§ 424

§ 437

§ 464

§ 486

Skjønnsprosessloven (l. 1. juni 1917 nr. 1)

§ 2

§ 4

Skifteloven (l. 21. februar 1930)

§ 22

§ 23

Apotekloven (l. 21. juni 1963 nr. 17)

§ 11

Trygderettsloven (l. 16. desember 1966 nr. 9)

§ 10

§ 19

Forvaltningsloven (l. 10. februar. 1967)

§ 2

§ 27

§ 28

§ 29

§ 31

§ 42

Servituttloven (l. 29. november 1968)

§ 11

Barnevernloven (l. 8. april 1981 nr. 7)

§ 7-1

Straffeprosessloven (l. 22. mai 1981 nr. 25)

§ 44

§ 45

§ 77

§ 295

Kommunehelsetjenesteloven (l. 19. november 1982 nr. 66)

§ 2-4

Plan- og bygningsloven (l. 14. juni 1985 nr. 77)

§ 94

§ 95

§ 114

Konkursloven (l. 8. juni 1984 nr. 58)

§ 150

Sosialtjenesteloven (l. 13. desember 1991 nr. 81)

§ 6-2

§ 6-2a

§ 8-1

§ 9-10

Tvangsfullbyrdelsesloven (l. 26. juni 1992 nr. 86)

§ 4-12

§ 6-3

§ 6-6

§ 10-9

Konkurranseloven (l. 11. juni 1993 nr. 65)

§ 6-7

Aksjeloven (l. 13. juni 1997 nr. 44)

§ 5-23

Domsregister

Rt. 1924 s. 406

Rt. 1933 s. 864

Rt. 1934 s. 434

Rt. 1934 s. 625

Rt. 1936 s. 801

Rt. 1949 s. 186

Rt. 1951 s. 679

Rt. 1956 s. 767

Rt. 1957 s. 1246

Rt. 1959 s. 830

Rt. 1965 s. 1362

Rt. 1973 s. 850
Rt. 1977 s. 1207
Rt. 1978 s. 1553
Rt. 1979 s. 1341
Rt. 1980 s. 1679
Rt. 1985 s. 232
Rt. 1986 s. 312
Rt. 1987 s. 17
Rt. 1988 s. 1327 "Reksten I"
Rt. 1990 s. 595
Rt. 1992 s. 1069
Rt. 1992 s. 1341
Rt. 1996 s. 1480 "Reksten II"
Rt. 1993 s. 10
Rt. 1998 s. 774 "Videospiller-dommen"
Rt. 1999 s. 792